

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jenny Madsen

När olyckan är framme
-en studie om företagares rätt till
ersättning för inkomstförlust

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Skadeståndsrätt

VT 2007

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och problemformulering	8
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Metod och material	9
1.5 Disposition	10
2 SKADESTÅNDSBERÄKNING	12
2.1 Allmänna förutsättningar för skadestånd	12
2.2 Personskada	13
2.3 Grundläggande principer för ersättning vid inkomstförlust	13
2.3.1 Allmänt	13
2.3.2 Skadebetingad arbetsförmåga	14
2.3.3 Principen om full ersättning och differensläran	14
2.3.4 Förfluten tid	15
2.3.5 Framtiden	15
2.3.6 Medicinsk invaliditet	18
2.3.7 Ekonomisk invaliditet	18
2.4 Sammanfattning	19
3 INKOMSTFÖRLUST FÖR EGNA FÖRETAGARE	21
3.1 Allmänt	21
3.2 Enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag och kommanditbolag	22
3.2.1 Utredning av företagets ekonomi	22
3.2.2 Förluster i näringsverksamheten	23
3.2.2.1 Intrång i näringsverksamhet	23
3.2.2.2 Verksamheten läggs ner helt eller delvis under viss tid	24
3.2.2.3 Verksamheten drivs av vikarie	25
3.2.2.4 Avveckling av rörelsen	25

3.3	Aktiebolag	26
3.4	Tredjemansskador	27
3.4.1	Allmänt	27
3.4.2	Enskild firma	28
3.4.3	Enkelt bolag	28
3.4.4	Handelsbolag	28
3.4.5	Aktiebolag	28
3.4.5.1	Allmänt	28
3.4.5.2	Tandläkarfallet NJA 1975 s. 275	29
3.4.5.3	Optikerfallet NJA 1975 s. 533	29
3.4.5.4	Kommentarer till rättsfallen	30
3.5	Ersättning från andra än skadevållaren	30
3.5.1	Samordning	30
3.5.2	Kumulering	31
3.6	Ersättningsmodeller: livränta och engångsbelopp	32
3.7	Sammanfattning	33
4	SKYLDIGHETER FÖR DEN SKADELIDANDE	35
4.1	Begränsning av skadan	35
4.2	Rehabilitering	36
4.3	Omskolning	37
4.4	Sammanfattning	37
5	OMPRÖVNING	39
5.1	Väsentlig förändring av förhållande	39
5.2	Omprövning av livränta respektive engångsbelopp	39
5.3	Sammanfattning	40
6	GRANSKNING AV SKADEFALL	41
6.1	Jerker Andreasson, ”Jerkers Måleri AB”	41
6.2	Kommentarer	42
7	ANALYS	44
7.1	Inledning	44
7.2	SkL – en lag utan detaljer	44
7.3	Ersättning för hela förlusten	45
7.4	Förluster i verksamheten	48

7.5	Begränsning av kostnader	50
7.6	Ersättningsform	51
7.7	De lege ferenda	52
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	56

Summary

When a person is severely injured to the extent that he is unable to work, he has the right to claim damages for his loss. According to the principal rule, the amount of money awarded in damages to the injured party shall put him in the financial position he would have been in if the injury had not occurred. For the self employed it can however be more problematic to settle the loss of income than it is for a person employed by a private firm, trading partnership, non-trading partnership or limited company. The purpose of this thesis is to investigate which rules are applicable and how to calculate the loss of income for a self employed person.

The compensation for loss of income is divided into compensation for the past and compensation for the future. To calculate the loss of future income, an economic disablement judgment is required. Only injuries that reduce a person's capacity to work give rise to compensation for the loss of future income.

To calculate the loss of income, the real loss is compared to a hypothetical income. The difference between these amounts constitutes the loss of income. To set the foundation for the calculation, the economy of the enterprise must be investigated. For a private firm, non-trading partnership, trading partnership and limited partnership the loss of income is based on the result before appropriations. Since a limited company and its owner are separate legal entities, the loss of income for those is based on the wages.

Self employed persons generally suffer from losses other than the loss of income particularly if they have to employ a substitute or shut down their company as a result of their injury. This loss can be compensated in all enterprises except for limited companies which are seen as third parties.

The damage shall be coordinated with other privileges to ensure that the injured party does not receive the same compensation more than once. Some privileges, like private insurances, can however be cumulated with the damages. The compensation can be paid as annuity or as one-for-all payment.

The injured party has a duty to mitigate the loss. He must thus subject himself to rehabilitation if this will increase the chances of him returning to work. Sometimes the injured party must undergo retraining and in this case he has a right to compensation for one year.

If circumstances change after the trial, the damages awarded can be reviewed. The change in circumstances shall be essential and lasting and must not have been foreseeable at the time of the first trial. Annuities can be increased or decreased while one-for-all payments only can be increased.

The loss of income for the self employed is investigated neither in the preparations to the law nor in the doctrine. It is therefore difficult to know how a claim for loss of income due to injury is to be calculated and settled. Given that more than 40 000 enterprises are launched each year, legislation that better protects the self employed in cases of injury is essential.

Sammanfattning

Den som drabbas av en personskada som grundar rätt till skadestånd, kan kräva ersättning för förlusten som han lider om han måste vara borta från arbetet på grund av skadorna. Huvudprincipen är att den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig ägt rum. Det kan emellertid vara mer problematiskt att fastställa storleken på inkomstförlusten för en egenföretagare än för en person som är anställd på ett större företag. Denna uppsats har som syfte att utreda vilka regler som gäller när egna företagare drabbas av personskada och hur inkomstförlusten för dessa skall beräknas.

Ersättning för inkomstförlust delas upp i en del för den tid som förflutit fram till bedömningstillfället och en del för framtiden. Vid beräkningen av den framtida inkomstförlusten tillämpas en ekonomisk invaliditetsbedömning där invaliditeten fastställs i förhållande till den skadelidandes arbetsuppgifter. Sådan skada som inte leder till inskränkning i arbetsförmågan grundar ingen rätt till ersättning för framtida inkomstförlust.

Inkomstförlusten beräknas genom att den faktiska inkomsten jämförs med en hypotetisk inkomst. Differensen mellan dessa belopp utgör inkomstförlusten som den skadelidande drabbas av. För att fastställa inkomstunderlaget för en egen företagare måste företagets ekonomi utredas. För enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag samt kommanditbolag används resultat innan bokslutsdispositioner som underlag. Aktiebolag och dess ägare anses vara två skilda rättssubjekt vilket medför att beräkningen istället utgår ifrån företagarens lön samt företagets löneutrymme vid skadetillfället.

Egna företagare drabbas ofta av förluster utöver utebliven lön om de måste lägga ner sin verksamhet eller anställa en vikarie. Sådan förlust kallas intrång i näringsverksamhet och är ersättningsbar i alla företagsformer förutom aktiebolag. Aktiebolag får bära dessa förluster själv eftersom bolaget räknas som tredje man i förhållande till skadevällaren. Tredjemansproblematiken är inte specifik för aktiebolag utan kan vid vissa tillfällen även uppstå i de andra bolagsformerna.

Skadeståndsersättningen skall samordnas med övriga förmåner så att den skadelidande inte blir överkompenserad. Vissa förmåner, till exempel ersättning från privata försäkringar, får emellertid kumuleras med skadeståndet. Ersättning kan utgå i form av livränta eller engångsbelopp. Livränta bör väljas om ersättningen utgör en betydande del av den skadelidandes försörjning.

Den skadelidande har en skyldighet att begränsa skadan. Han är således skyldig att underkasta sig rehabilitering för det fall detta bedöms kunna förbättra utsikterna på arbetsmarknaden. Den skadelidande kan ibland behöva omskolas till ett nytt yrke och har i dessa fall rätt till ersättning för ett års studier eller arbetsträning.

Om de förhållanden som legat till grund för bestämmandet av skadeståndet har förändrats, kan den skadelidande eller skadevållaren kräva att ersättningen omprövas. Förändringen måste dock vara väsentlig och bestående och får inte kunna ha förutsetts vid den ursprungliga prövningen. Livränta kan ändras både i höjande och sänkande riktning medan engångsbelopp endast kan justeras uppåt.

Hur ersättning för egna företagares inkomstförlust i samband med personskada skall beräknas är inte så väl utrett. Varken genom förarbeten eller genom praxis kan dras några egentliga slutsatser hur inkomstförlusten skall beräknas. Inte heller inom doktrinen är frågan utredd vilket leder till osäkerhet vid tillämpningen av reglerna. Eftersom över 40 000 företag startas varje år är det av vikt att reglerna är tydliga. En precisering av reglerna hade således enligt min mening underlättat tillämpningen.

Förord

Med detta arbete sätter jag punkt för mina år på Juridiska fakulteten vid Lunds universitet. Det har varit otroligt intensiva och händelserika år som har givit mig såväl nyttig erfarenhet och kunskap som vänner för livet.

Vissa perioder av studietiden har varit mer slitsamma än andra och jag vill därför rikta ett speciellt tack till Jimmy, Pappa, Mamma, Sofia och Jesper för deras ständiga uppmuntring och fantastiska stöd.

Jag vill även tacka min handledare Eva Lindell-Frantz för utmärkt handledning och advokat Alexandra Hall på Advokatfirman Jan-Anders Hybelius som föreslog ämnet för denna uppsats och har hjälpt mig med värdefulla tips och kommentarer under uppsatsarbetets gång. Sist men definitivt inte minst vill jag tacka mina kursare och vänner som har bidragit till att göra min studietid till något alldeles speciellt.

Malmö den 9 april 2007

Jenny Madsen

Förkortningar

AFL	Lagen (1962:381) om allmän försäkring. Omtryckt i SFS 1982:120
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
Prop.	Proposition
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Att driva ett eget företag innebär många möjligheter för ägaren men det är samtidigt ett stort risktagande. En egenföretagare drabbas hårt om denne skulle råka ut för en olycka eller skada sig och därmed bli arbetsförmögen under en tid. Det går inte att ringa och sjukanmäla sig hos sin chef och be chefen ordna en vikarie under ett antal månader. Som egenföretagare är det oftast den skadelidande själv som är såväl chef som arbetsgivare och denne ställs i och med skadan inför ett svårt dilemma. Hur ska det gå med företaget? Klarar verksamheten av att ligga nere under den akuta sjuktiden eller skall den drivas av någon ersättare? Går det överhuvudtaget att driva företaget vidare eller måste rörelsen avvecklas vilket kan medföra att anställd personal får sägas upp och företagets tillgångar säljas. Hur skall den skadade företagaren få ekonomin att gå ihop om han inte har någon inkomst eller om denna är reducerad? Problemen kan som synes bli stora för dem som driver egen verksamhet vid tidpunkten för skadan.

Problem kan uppstå både för dem som drivit sin verksamhet under många år vid skadetillfället och för de helt nya på arbetsmarknaden. Som exempel på de sistnämnda kan nämnas studenter som är i slutfasen av sin utbildning och i samband med det förestående utträdet på arbetsmarknaden håller på att starta upp egen verksamhet. Verksamheten har i dessa fall ännu inte hunnit bli så omfattande men fram till skadan som ändrar livsförutsättningarna har det funnits stora planer för den nystartade verksamheten. Förutsättningarna för den nyblivne företagaren kan förändras för några dagar, några månader eller några decennier framöver om denne inte längre kan arbeta obehindrat och kan leda till att de stora planerna får läggas på is. En skada drabbar emellertid olika företagare olika hårt beroende på vilken verksamhet som bedrivs. En jurist eller revisor står inte och faller med en amputerad fot utan kan oftast återgå till sina vanliga arbetsuppgifter relativt obehindrat. Situationen är däremot en annan för en snickare. Denne skulle antagligen hindras i en så betydande grad att han inte kan fortsätta sin verksamhet.

Huvudprincipen inom skadeståndsrätten är att den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig inträffat. En skadelidande som varit arbetsförmögen en tid och inte räknar med att kunna arbeta alls i framtiden, eller endast arbeta i begränsad omfattning, drabbas av ekonomiska förluster som kan grunda rätt till ersättning. Det är vanligen inte problematiskt att beräkna inkomstförlusten för skadelidande som är anställda på större företag eller myndigheter. Situationen är en annan för egna företagare. Orsaken till detta är för det första att lönesituationen vanligen ser annorlunda ut eftersom egna företagare har möjlighet att disponera över företagets medel och inte behöver ta ut lika stor lön varje månad. För det andra lider företagaren ofta andra förluster utöver inkomstförlusten eftersom verksamheten inte kan drivas av honom under

sjuktiden. Trots skillnaderna finns inga ordentliga riktlinjer för hur egna företagare skall behandlas vid bedömningen av inkomstförlusten. Lagtexten på området tiger och praxis ger ytterst få rättsfall till ledning för tillämpningen. Inte heller inom doktrinen är frågan utredd. Många författare konstaterar att skadeberäkningen för egna företagare är ett problematiskt område men lämnar sedan problemet därhän. Det kan således konstateras att reglerna gällande inkomstförlust för landets småföretagare är otydliga och oklara. Ägarna till de drygt 40 000 företag som startas varje år¹ borde kunna få klara besked hur deras inkomstförlust skall beräknas för det fall de råkar ut för en personskada.

Min uppgift i denna uppsats är att undersöka hur ersättning skall beräknas om personer som driver egen verksamhet skulle råka ut för en sådan allvarlig skada att de tvingas vara borta från sitt arbete under en kortare eller längre tidsperiod.

Uppsatsen riktar sig till personer som redan besitter viss skadeståndsrättslig och bolagsrättslig kunskap. Jag avser således inte närmare behandla grundläggande skadeståndsrättsliga eller bolagsrättsliga frågeställningar och terminologi.

1.2 Syfte och problemformulering

Det övergripande syftet med denna uppsats är att utreda de skadeståndsrättsliga reglerna avseende egna företagares inkomstförlust. Jag vill belysa de problem som uppstår när en företagare skall få ersättning för inkomstförlust och kommer att utreda dels den inkomstförlust denne redan drabbats av vid tidpunkten för skadeståndets bestämmande, men även den inkomstförlust som han beräknas drabbas av framöver. För att utreda detta måste ett antal frågor besvaras. De huvudsakliga frågeställningarna formuleras:

- Hur beräknas egna företagares ersättning för framtida inkomstförlust?
- Hur påverkas företagen och deras företag av att tredjemansskador inte ersätts?
- Vilka skyldigheter har företagaren att begränsa sin skada och vad har han för ansvar gällande rehabilitering och omskolning?

Vid utredningen av ovanstående frågor kommer jag att se närmare på företagsformens betydelse för ersättningen. Jag avser vidare att gå in på problematiken med dem som inte har haft företag så länge vid skadetillfället.

¹ <http://www.nutek.se/sb/d/211/a/646>.

1.3 Avgränsningar

I denna uppsats fokuseras utredningen på inkomstförlust för egna företagare som drabbas av personskada. Med egna företagare avser jag dem som driver företag i mindre skala, antingen helt själva eller tillsammans med någon delägare. Även de som har ett fåtal anställda ryms under begreppet. Samtliga bolagsformer, det vill säga aktiebolag, enkelt bolag, enskild firma, handelsbolag och kommanditbolag, aktualiseras i uppsatsen. Vissa paralleller kommer att göras med anställda på ett större företag för att belysa vilka skillnader som kan uppstå i samband med beräkningen av inkomstförlusten. Ägaren i aktiebolag anses vara anställd om han arbetar i företaget vilket gör honom till något av ett mellanting mellan egenföretagare och anställd i ett stort bolag, något som inte alltid är så gynnsamt för denne.

Många grupper skulle vara intressanta att undersöka när det gäller inkomstförlust. En av dessa grupper är barn, en annan nyinflyttade invandrare. För dessa är det mycket problematiskt att bedöma den framtida inkomsten om skadan inte inträffat. Båda grupper kräver emellertid stort utrymme för att ges rättvisa i en analys och lämnas därför helt utanför detta arbete. Ytterligare en grupp som faller utanför framställningen men som kan aktualiseras i dessa sammanhang är dem som arbetar med hushållsarbete i hemmet.

Av utrymmesskäl lämnas såväl frågor om bevisning, skatteberäkning och pensionsförluster utanför arbetet. Även försäkringsrättsliga frågor kommer lämnas utan närmare behandling. Vad gäller differensläran kommer denna endast att behandlas översiktligt. Arbetet fokuseras helt på svenska förhållanden.

1.4 Metod och material

I uppsatsarbetet har jag använt en traditionell rättsdogmatisk metod, det vill säga en metod där de olika rättskällorna tolkas och systematiseras för att kunna fastställa allmängiltiga regler och förhållningssätt.² Sedvanliga juridiska källor såsom förarbeten, lagtext, doktrin och praxis har granskats och analyserats. Utifrån dessa källor har jag sedan kunnat dra mina slutsatser.

Som nämnts ovan är materialet inom området ytterst begränsat. Endast ett fåtal rättsfall har prövats i HD och med begränsade kommentarer i litteraturen, där författarna gång på gång undviker att redogöra för situationen för företagare, har ämnet tett sig mer svårutrett än det verkar vid en första åsyn. Vid vissa delar av uppsatsen har det endast funnits en källa att tillgå, IFU:s material. Det bör sägas att detta material endast är ett utbildningsmaterial och inte har samma vetenskapliga tyngd som skrifter av

² A. Peczenik, Juridikens teori och metod, 1995, s. 33.

professorer inom juridiken. Materialet är sammansatt av ett antal experter inom området men dessvärre framgår det inte vem som skrivit vad. Jag har ändå valt att referera vissa delar av detta verk då informationen inte kan återfinnas på något annat håll.

Med anledning av den knappa tillgången på litteratur har jag, för att få en mer heltäckande bild, valt att komplettera min utredning med en granskning av en egen företagare, Jerker Andreasson, som råkat ut för personskada för vilken han har rätt till ersättning för inkomstförlust. Jag har kommit i kontakt med detta fall genom mitt arbete som advokatassistent på Advokatfirman Jan-Anders Hybelius. Jag har studerat korrespondensen med försäkringsbolaget för att se vari svårigheterna ligger samt gjort intervjuer för att höra de egna upplevelserna under skaderegleringstiden. Jerker Andreasson har samtyckt till att namn och uppgifter publiceras i uppsatsen.

Jag har även haft e-mailkontakt med jur kand Marie Svendenius som är föredragande i Trafikskadenämnden och har varit med att utarbeta betänkandet SOU 1995:33.

Den knappa tillgången på material kan i viss mån sägas vara positiv då situationen har givit mig större utrymme för egna tankar och åsikter rörande ämnet samt en del kommentarer de lege ferenda.

1.5 Disposition

Uppsatsen är upplagd så att läsaren först skall få en översiktlig bild över reglerna och principerna som tillämpas vid ersättning för inkomstförlust. Introduktionen gör på intet sätt anspråk på att vara heltäckande och en del regler som berörs i det inledande kapitlet behandlas mer ingående under senare delar av uppsatsen.

I följande kapitel går jag djupare in på de specifika reglerna för egna företagare och utreder hur inkomstunderlaget skall beräknas. Begreppet intrång i näringsverksamhet klargörs och härvid redogörs även för eventuell ersättning i de fall verksamheten måste läggas ner helt eller delvis. Vidare behandlas problemet med tredjemansskador för de olika företagsformerna. Tredjemansproblematiken kan sägas vara störst för aktiebolag men aktualiseras även till viss del i andra företagsformer. Här behandlas även reglerna för samordning som reglerar vilka andra ersättningar som skall avräknas på skadeståndet, samt avvägningen mellan ersättningsformerna livränta och engångsbelopp.

Härefter klarläggs de skyldigheter företagaren har vid en skada. Denne måste begränsa skadan och skall därvid underkasta sig rehabilitering. I de fall han inte längre kan arbeta inom det aktuella yrket kan han få ersättning för omskolning.

Vidare kommer att behandlas de fall där omständigheterna har ändrats i så väsentlig grad att den skadelidandes ersättning skall omprövas.

Efter ovanstående presentation av regelverket kommer jag att presentera en granskning av ett skadefall. Den skadelidande är ägare av ett aktiebolag och har råkat ut för en personskada som gör honom delvis arbetsförmögen.

Avslutningsvis knyter jag samman materialet med en analys och diskussion samt en del kommentarer de lege ferenda.

2 Skadeståndsberäkning

2.1 Allmänna förutsättningar för skadestånd

Den som drabbas av en skada som uppsåtligen eller av vårdslöshet orsakats av någon annan genom dennes handling eller passivitet har rätt till skadestånd. Förevarande princip återfinns i Skadeståndslagen³ 2 kap. 1 § och kan sägas utgöra grundstenen inom skadeståndsrätten. SkL är ingen detaljrik lag som uppställer otaliga regler till ledning för tillämpningen. Bristen på detaljerade lagregler ställer således stora krav på de praxisbildande instanserna som skall tolka lagen. Till dessa instanser kan, förutom domstolarna, även räknas försäkringsbolagens skadeprövande nämnder; trafikskadenämnden, ansvarsförsäkringens personskadenämnd samt brottsoffermyndigheten och deras nämnd.⁴

För att skadestånd skall kunna tillerkännas en skadad part krävs att det föreligger ett orsakssamband mellan händelsen och skadeföljden. Handlingen måste sålunda vara orsak till skadan och skadan skall vara en följd av handlingen.⁵ Skadeståndsrätten kan på denna punkt sägas vara snävare än socialförsäkringen eftersom socialförsäkringen ersätter skador i stort sett oberoende av hur personen skadas och vilken skada som drabbar denne. Rätt till skadestånd kräver däremot att skadan står i ett något så när naturligt orsakssamband med den utlösande händelsen. Psykiska eller fysiska defekter som grundar sig i annat skall som regel inte ersättas genom skadestånd. Ibland kan det vara svårt att skilja på vilka följder som är skadeståndsgrundande och vilka som inte är det. Speciellt svårt är det med personer som har allmänt dåligt hälsotillstånd redan innan de drabbas av en skadeståndsgrundande handling. En regel inom skadeståndsrätten är emellertid att skadegöraren skall ”ta människan som hon är”. Detta innebär att skadeståndet kan komma att omfatta ersättning för arbetsoförmåga och andra skadeföljder trots att dessa delvis beror på det dåliga hälsotillståndet.⁶

Skador som grundar rätt till ersättning delas in i personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada samt kränkning.⁷ Detta arbete fokuserar på personskador.

³ Skadeståndslag (1972:207).

⁴ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 138.

⁵ CM. Roos, Ersättning och ersättningsystem, 1990, s. 103.

⁶ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 143.

⁷ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 15.

2.2 Personskada

Det finns ingen definition i SkL som anger vad som skall klassificeras som personskada. Avsaknaden av definition sägs dock inte ge upphov till några större besvär då tolkningen istället kommit att bygga på förarbeten och praxis.⁸ Som personskada räknas den drabbades fysiska såväl som psykiska skador under förutsättning att de är en direkt följd av skadan.⁹ Psykiska besvär måste emellertid vara medicinskt påvisbara för att klassificeras som personskada.¹⁰

Den som drabbas av en personskada har rätt till ersättning för såväl ekonomisk som ideell skada. Till de ekonomiska skadorna räknas kostnader som uppstår i samband med vård samt förlust av inkomst. Sveda och värk, lyte och men samt särskilda olägenheter anses däremot vara ideella skador.¹¹ Vid fastställande av ersättningen bör de olika posterna och de faktorer som ligger till grund för dessa hållas isär. Detta har betydelse särskilt om skadeståndsersättningen någon gång i framtiden skulle behöva omprövas.¹² De ideella skadorna behandlas inte närmare i detta arbete då jag valt att rikta in mig på ersättning av inkomstförlust som räknas under ekonomisk skada.

2.3 Grundläggande principer för ersättning vid inkomstförlust

2.3.1 Allmänt

I Sverige har det funnits en rätt till ersättning för inkomstförlust sedan snart 150 år. Redan i 1864 års strafflag ansågs att skadestånd för kroppsskada skulle omfatta såväl "läkarlön och annan kostnad" som ersättning för "hinder eller annan brist i den skadades näring."¹³ Bestämmelsen kvarstod i princip i oförändrad form fram till 1975 års lagstiftning då två grundläggande principer klargjordes: den skadelidande skall ha full ersättning för sin förlust och ersättningen för förlusten skall bestämmas så exakt som möjligt.¹⁴

Idag återfinns regeln för inkomstförlust i SkL 5 kap. 1 §. Inkomstförlust avser förtjänst som den skadelidande går miste om på grund av skadan. Det är emellertid inte endast förlust av arbetsförtjänst som åsyftas utan även förlust av annan icke yrkesmässig inkomst. Som sådan inkomst kan nämnas inkomst av hobbyverksamhet. Vidare anses hushållsarbete i hemmet och

⁸ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 141 f.

⁹ SOU 1973:51 s. 36.

¹⁰ Prop. 2000/01:68 s. 17.

¹¹ SOU 1973:51 s 38.

¹² B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 146.

¹³ Prop. 1975:12 s. 98 f.

¹⁴ Ibid.

intrång i näringsverksamhet kunna likställas med inkomstförlust. Intrång i näringsverksamhet drabbar egna företagare och består av den resultatförsämring som uppkommer i den skadelidandes verksamhet till följd av skadan.¹⁵

2.3.2 Skadebetingad arbetsförmåga

För att erhålla ersättning för inkomstförlust måste det finnas en skadebetingad arbetsförmåga. När arbetsförmågan bedöms vara skadebetingad skall arbetsförmågans storlek fastställas. Vid denna bedömning måste hänsyn tas till om den skadelidande skulle kunna arbeta med någonting annat än han tidigare gjort samt om arbetstiden kan förändras. Vidare bedöms hur arbetsituationen skulle ha sett ut om olyckan inte inträffat. Anses det inte föreligga någon skadebetingad arbetsförmåga skall inte heller ersättning för inkomstförlust utgå. Inkomstförlust kan uppstå även om den skadelidande arbetar kvar på samma arbetsplats som innan olyckstillfället. Så kan vara fallet om denne inte kan göra den karriär som han annars skulle ha gjort.¹⁶

2.3.3 Principen om full ersättning och differensläran

Enligt den grundläggande principen om skadeståndsberäkning skall den skadelidande försättas i samma ekonomiska situation som han befunnit sig i om skadan aldrig inträffat.¹⁷ Uppkommen skada skall ersättas i dess helhet vilket innebär att ersättning skall utgå oavsett om förlusten innebär en mycket låg inkomst hos en totalskadad eller en obetydlig del av en höginkomsttagares lön.¹⁸

För att beräkna inkomstunderlaget, varifrån skadeståndet skall utgå, används vanligen den så kallade differensläran där dels inkomsten som den skadelidande sannolikt hade kunnat uppnå om han inte skadats beaktas och dels inkomsten som han trots skadan har uppnått eller beräknas kunna uppnå.¹⁹ Situationerna benämns ibland som det hypotetiska respektive det faktiska händelseförloppet. Ur differensen som uppkommer mellan det hypotetiska och det faktiska händelseförloppet kan utläsas skadeståndet för inkomstförlust när andra ersättningar har avräknats.²⁰

¹⁵ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 55 f.

¹⁶ M. Svenenius, Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget? 2005, s. 271 f.

¹⁷ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 355.

¹⁸ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 160, CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 148.

¹⁹ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 160.

²⁰ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 54.

2.3.4 Förfluten tid

Ersättningen för inkomstförlust delas upp i en del för den tid som redan passerat och en del för framtiden.

Ersättning för förfluten tid skall motsvara den faktiska förlust som den skadade har lidit fram till tidpunkten för skadeprövningen.²¹ Prövningen bör inte ske alltför nära inpå skadan eftersom konsekvenserna ofta inte till fullo ger sig tillkänna förrän efter en tid. Förvisso finns det möjlighet att ompröva skadeståndersättningen enligt SkL 5 kap. 5 § men det är bättre att vänta med bedömningen.²²

Ersättningen skall, som ovan nämnts, motsvara skillnaden mellan den inkomst den skadelidande skulle kunna uppbära om han inte hade skadats, och den inkomst som han trots skadan har uppnått.²³ Det är av största vikt att i varje enskilt fall göra en utredning av inkomstförhållandena eftersom det föreligger löneskillnader dels inom samma bransch och men även inom samma yrke.²⁴ Det skall beaktas om den skadelidande hade kunnat räkna med några inkomstökningar på grund av befordringar eller byte av arbetsuppgifter men även om denne tidigare hade hög frånvarofrekvens och orsaken till frånvaron. Underlaget för den andra delen i prövningen, det vill säga den uppnådda inkomsten trots skadan, kan i regel grundas på den faktiska utvecklingen som den ser ut vid skadeståndsprövningen.²⁵ Avdrag kan dock ske i vissa fall om det varit möjligt att uppnå högre arbetsinkomst än som uppnått. Så kan vara fallet om den skadelidande inte utnyttjat arbetstillfällena som har funnits. Förarbetena anger dock att reduktioner på grund av arbetsovilja skall ske med försiktighet.²⁶ Även praxis har intagit en restriktiv ställning.²⁷

För det fall den skadelidande genom egna ansträngningar har minskat sin förlust bör detta beaktas vid prövningen. En omständighet som kan minska den faktiska förlusten är inbesparingar i levnadsomkostnader under sjukdomstiden. Detta bör komma den skadelidande till godo så att den faktiska inkomsten justeras nedåt, vilket leder till att skadeståndet för inkomstförlust ökar.²⁸

2.3.5 Framtiden

I de fall arbetsförmågan är bestående skall, med ledning av de omständigheter som nämns i SkL 5 kap. 1 § 2 st, den framtida inkomst som den

²¹ SOU 1973:51 s. 147.

²² CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 145.

²³ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 169.

²⁴ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 204.

²⁵ SOU 1975:51 s. 147 f.

²⁶ Prop. 1975:12 s. 104, 151.

²⁷ NJA 1991 s. 662.

²⁸ Prop. 1975:12 s. 103 f, 151.

skadelidande kan antas erhålla uppskattas. Det är mer problematiskt att beräkna framtida inkomstförlust än inkomstförlust som denne haft för förfluten tid då det aldrig med säkerhet kan fastställas hur den skadades framtida yrkeskarriär skulle ha sett ut om han inte skadats. I stor utsträckning måste således göras antaganden om vad den skadelidande skulle ha tjänat.²⁹ Utgångspunkten är den skadelidandes yrke och sysselsättning vid tiden för skadan. Det är emellertid möjligt, i likhet med ersättning för förfluten tid, att ta hänsyn till väntade ökade inkomster på grund av befordran eller övergång till annat arbete.³⁰

Inkomstförlust kan uppkomma även i de fall den skadelidande arbetar kvar på samma arbetsplats som innan olyckan. Detta gäller i situationer där den skadelidande inte kan göra den karriär som han annars skulle ha gjort. Det är den skadelidande som har att bevisa att han lidit en sådan inkomstförlust. Det är vanligen svårt för denne att bevisa att han skulle ha gjort viss karriär. Trafikskadenämnden ställer dock inte som krav att den skadelidande till fullo skall visa att han skulle gjort karriär utan anser att den skadelidande ”med tillräcklig grad av sannolikhet” skall visa att det är på det sätt han påstår.³¹

Det är ibland nödvändigt att se ett steg längre än till lönegraden i det aktuella yrket eftersom vissa yrkeskategorier inte arbetar lika många timmar per månad under hela året även om de är oskadade. En del yrken är mer eller mindre säsongsbetonade vilket medför att arbetstiden varierar under året.³² Vad gäller just säsongarbetare har HD slagit fast att ersättning endast skall utgå under den tid de skulle arbeta. Resterande tid som de skulle ha varit utan arbete på grund av att arbetssäsongen upphört har inte ansetts grunda rätt till ersättning.³³

En skillnad i ersättningsreglerna mot förfluten tid utgör det fall då den skadelidande genom egna ansträngningar minskat eventuell förlust som kunnat följa av skadan. Denna ansträngning bör tillgodoses genom en höjning av ersättningsposten särskilda olägenheter istället för att kompenseras genom att inkomsten justeras nedåt.³⁴

I vissa fall finns det ingen arbetsgivare att tillfråga angående storleken på den skadelidandes inkomst för det fall skadan aldrig inträffat. Så kan vara fallet för dem som skadar sig innan de hunnit etablera sig på arbetsmarknaden samt för egna företagare. Med hjälp av uppgifter från fackliga organisationer går det dock att få upplysning om löneläget inom olika branscher. Riktmärket bör då, enligt en artikel skriven av Marie Svendenius som är föredragande i Trafikskadenämnden, vara medellönen

²⁹ Prop. 1975:12 s. 150.

³⁰ SOU 1973:51 s. 153.

³¹ M. Svenenius, Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget? 2005, s. 271 f.

³² J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 379 f.

³³ NJA 1951 s. 86.

³⁴ Prop. 1975:12 s. 151. Propositionen anger att det är ersättningsposten allmänna olägenheter som skall ändras. Denna post benämns numera särskilda olägenheter.

hos en jämngammal man respektive kvinna från samma geografiska område med samma arbetsuppgifter. Om sådana uppgifter ej finns att tillgå kan vägledning fås från Statistiska Centralbyrån. I fall orsaken till att det inte finns någon arbetsgivare att fråga beror på att företaget inte längre existerar, kan lönen hos den skadelidandes tidigare arbetskamrater ge vägledning.³⁵

Under utredningen har jag sökt mer stöd till Svendenius påstående om medellönen som jämförelselön men utan resultat. Anledningen till sökandet är att vi på advokatfirman har en klient vars inkomstförlust för närvarande håller på att fastställas. I detta fall hävdar försäkringsbolaget att det är medianlönen som skall vara vägledande vid fastställande av inkomstförlusten eftersom denna inte på samma sätt speglar enstaka extremvärden som medellönen kan göra. Jag har kontaktat Svendenius för att få klarhet i vilken lön som skall utgöra jämförelselön. Hennes svar är att såväl medel- som medianlön kan användas och att det är upp till försäkringsbolaget att avgöra vilken som skall användas. Det kan konstateras att medel- och medianlön ligger på olika nivåer. Som exempel på skillnaderna kan nämnas Juseks lönestatistik för jurister inom privata sektorn som tog examen år 2000. Medellönen bland dessa är 37 212 kr/månad medan medianlönen är 34 931 kr/månad.³⁶ Skillnaden är således 2 281 kr/månad mellan median- och medellön.

Det är inte ovanligt att det trots omfattande undersökning föreligger en viss osäkerhet angående den framtida inkomstutvecklingen. HD har uttalat att det i sådana fall kan vara befogat att förse ersättningen med en säkerhetsmarginal så att den skadelidande inte skall få för låg ersättning.³⁷

Den framtida inkomstförlusten skall beräknas för den skadelidandes resterande arbetsliv. Praxis är att den skadelidande beräknas ha arbetat fram till 65 års ålder som oskadad. Förhållandena inom olika yrken och för olika individer kan dock föranleda en annan bedömning. För egna företagare gäller exempelvis andra regler. Dessa beräknas arbeta ytterligare ett par år, vanligen ända tills de fyller 70 år.³⁸

En del faktorer skall inte tas hänsyn till vid skaderegleringen. Framtida standardhöjningar och förändringar i penningvärdet är exempel på sådana omständigheter som inte skall beaktas. Eventuella förändringar i penningvärdet kompenseras istället genom värdesäkring av livräntan.³⁹ Hos vissa skadelidande utgörs lönen som oskadad delvis av traktamente. Förlust av möjlighet att erhålla traktamente skall inte räknas som inkomstförlust.⁴⁰

³⁵ M. Svenenius, Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget? 2005, s. 273.

³⁶ http://www.jusek.se/upload/PDF/lonestatistik/lonestatistik_jurister_2006_jusek.pdf.

³⁷ NJA 1992 s. 642.

³⁸ CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 149.

³⁹ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 387.

⁴⁰ A.a, s. 382 f.

Den skadelidande har vissa skyldigheter gentemot den skadeståndspliktige. Han skall exempelvis i så stor utsträckning som möjligt begränsa sin skada och måste därvid underkasta sig rehabilitering och ibland även omskolas till ett nytt yrke.⁴¹

2.3.6 Medicinsk invaliditet

Fram till 1975 låg en medicinsk invaliditetsgrad till grund för bedömningen av den framtida inkomstförlusten. Ett medicinskt invaliditetstillstånd inträder om den fysiska eller psykiska funktionsförmågan är nedsatt efter den akuta sjukdomstiden.⁴² Den medicinska invaliditetsbedömningen innebär att invaliditeten graderas enligt en tabell som i procent anger invaliditetens storlek för olika kroppsliga handikapp. Den medicinska invaliditetsgraden var fram till lagändringen det enda underlag som beaktades vid beräkningen av inkomstförlusten. Den tidigare inkomsten komprimerades således med lika stor andel som motsvarade invaliditetsgraden. Metoden att enbart beakta de medicinska invaliditetsbedömningarna vid beräkningen av inkomstförlusten ansågs dock vara alltför nyckfullt och systemet bedömdes vara för stelt.⁴³ Ett av problemen låg däri att det fanns en relativt stor risk för underkompensering vid de allvarigaste skadorna. En skadelidande som bedömdes ha en medicinsk invaliditetsgrad uppgående till 66 2/3 procent kunde ha svårt att hitta ett arbete. Den som däremot drabbats av lindrig skada kunde ofta bli överkompenserad eftersom en liten medicinsk invaliditet vanligtvis inte medför någon konstaterbar inskränkning i arbetsförmågan.⁴⁴ Det fanns således inget samband mellan den medicinska invaliditeten och den ekonomiska förlust som den skadade beräknades lida på grund av denna.

2.3.7 Ekonomisk invaliditet

Förändringarna i lagstiftningen 1975 hade till syfte att uppnå en så god anslutning som möjligt till de faktiska framtidsutsikterna. Med tanke på ovan nämnda risk för över- och underkompensering och den medicinska funktionsnedsättningens olika betydelse beroende på yrket, ansågs att andra faktorer skulle väga tyngre vid bedömningen.⁴⁵ Den medicinska invaliditets-gradens betydelse kom således att reduceras till att bli en del i den individuella bedömningen av den skadelidandes framtid vid en ekonomisk invaliditetsbedömning.⁴⁶

Vid prövningen av den ekonomiska invaliditeten skall den skadelidandes kvarvarande förmåga att bereda sig inkomster ”genom sådant arbete som

⁴¹ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s.383.

⁴² IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 225.

⁴³ CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 147 f.

⁴⁴ SOU 1973:51 s. 149.

⁴⁵ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 383 f.

⁴⁶ Prop. 1975:12 s. 105.

motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter” utredas.⁴⁷ Bedömningen skall ske med hänsyn till samtliga faktorer som kan tänkas inverka. Även behov av rehabilitering spelar en roll.⁴⁸ Realistiskt sett kan en riktig beräkning inte göras förrän det går att se resultat av den skadades rehabilitering.⁴⁹

För att säkerställa att bedömningen blir så riktig som möjligt förordas således att den slutliga prövningen skall ske först när skadans verkningar kan fastställas så säkert som möjligt.⁵⁰ Nackdelen med att låta skadevärderingen vänta är dock att vissa skadelidande finner ovissheten över skadeståndet storlek så olustig att så kallade ersättningsneuroser uppstår. Sådana symptom kan i vissa fall leda till att skadan blir värre men brukar dock försvinna när ersättningsfrågan är definitivt avgjord.⁵¹

Grunderna för beräkning av den ekonomiska invaliditeten överensstämmer i stort med dem som tillämpas vid allmän försäkring. En skillnad ligger dock däri att den allmänna försäkringen ersätter inkomstförlust endast om arbetsförmågan är nedsatt till en viss angiven grad medan skadeståndsrätten har som utgångspunkt att i princip varje inkomstförlust, även om den är liten, skall ersättas.⁵² Genom att tillämpa samma principer underlättas samordningen mellan systemen och det går i stort sett att använda samma utredningsmaterial.⁵³

2.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att sådan skada som drabbar den skadelidande fysiskt eller psykiskt och är en direkt följd av den skadegörande händelsen kan klassificeras som personskada. Personskada grundar rätt till ekonomisk och ideell ersättning. Till ekonomisk ersättning räknas ersättning för inkomstförlust och sådan kan utgå om det föreligger en skadebetingad arbetsoförmåga. Den skadelidande skall som huvudregel försättas i samma ekonomiska situation som om skadan inte inträffat och för att beräkna skadeståndet används differensmetoden där arbetssituationen som den faktiskt har varit och hur den antas komma att vara framöver jämförs med situationen om personen varit oskadad.

Ersättningen delas upp i en del för förfluten tid och en del för framtiden. Vid bedömningen av den arbetsrelaterade invaliditeten används ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp som anger hur stor den skadelidandes invaliditet är i

⁴⁷ Prop. 1975:12 s. 105, 151.

⁴⁸ A.a. 152.

⁴⁹ CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 150.

⁵⁰ Prop. 1975:12 s. 107.

⁵¹ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 187 ff.

⁵² CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 148.

⁵³ Prop. 1975:12 s. 107.

förhållande till dennes arbetsuppgifter. Tidigare användes ett medicinskt invaliditetsbegrepp där hänsyn endast togs till den medicinska invaliditetsgraden. Denna faktor skall idag vägas samman med de andra.

3 Inkomstförlust för egna företagare

3.1 Allmänt

När en företagare drabbas av en skada, som leder till arbetsförmåga, uppstår en inkomstförlust för denne i form av utebliven lön. Den uteblivna lönen är dock vanligtvis inte den enda förlust som följer med skadan. Med största sannolikhet lider även den skadelidandes företag ekonomiska förluster för det fall denne tvingas vara borta under en tid. De vanligaste förlustposterna är intäktsbortfall, utgifter för att anställa en vikarie som har hand om verksamheten samt nedgång i vinst.⁵⁴

Som redogjorts för i föregående kapitel omfattar SkL 5 kap. 1 § ersättning för inkomstförlust till den som tillfogats personskada. Paragrafens tredje stycke behandlar sådan ersättning som företagaren kan få utöver ersättningen för inkomstförlusten. Skadan benämns intrång i näringsverksamhet och likställs i SkL med inkomstförlust.

SkL behandlar inte uttryckligen hur skador som utgörs av inkomstförlust eller intrång i näringsverksamhet skall behandlas och inte heller i förarbetena ges ledning för tillämpningen. Det har således kommit att utvecklas olika metoder i praxis för att utreda företags ekonomiska situation vid skadeståndsmål.⁵⁵

Egna företagens inkomstförlust kan vara svår att utläsa vid en första anblick. Orsaken till detta kan vara att företagen inte alltid tar ut lika stor lön från företaget varje månad. Det krävs således en grundlig utredning av företagets ekonomi för att kunna fastställa inkomstförlusten. Vid denna utredning fokuseras på det aktuella bolagets företagsform. Inkomstunderlag beräknas på samma sätt för enskild firma, enkla bolag, handelsbolag och kommanditbolag medan en annan beräkningsmodell får tillämpas för aktiebolag eftersom bolaget och ägaren i dessa ses som två helt skilda rättssubjekt.⁵⁶

⁵⁴ CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 147.

⁵⁵ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 63 f.

⁵⁶ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 444.

3.2 Enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag och kommanditbolag

3.2.1 Utredning av företagets ekonomi

När verksamheten bedrivs i form av enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag eller kommanditbolag räknas företagaren och företaget som ett och samma rättssubjekt. Av denna anledning är det rörelsens resultat som skall ligga till grund för beräkningen av inkomstförlusten. Utgångspunkten är härvid rörelsens resultat före bokslutsdispositioner, inte det skattemässigt redovisade resultatet.⁵⁷

Nedanstående mall åskådliggör företagets resultat före och efter bokslutsdispositioner.⁵⁸ Beloppen avser kronor i tusental.

Rörelsens intäkter:		
Försäljningssumma	525	
Övriga rörelseintäkter	200	
Rörelsens kostnader		- <u>400</u>
Rörelseresultat före avskrivningar		= 325
Avskrivningar		- <u>25</u>
Rörelseresultat efter avskrivningar		= 300
Finansiella intäkter:		
Utdelning på aktier och andelar	50	
Ränteintäkter	20	
Finansiella kostnader:		
Räntekostnader		- <u>10</u>
Resultat efter finansiella intäkter och kostnader		= 360
Extraordinära intäkter		25
Extraordinära kostnader		- <u>20</u>
Resultat före bokslutsdispositioner		= 365
Bokslutsdispositioner:		
Avsättning till periodiseringsfond		= 100
Återföring av periodiseringsfond		= <u>0</u>
Redovisat årsresultat		= 265

Som framgår av tabellen skiljer sig resultatet före bokslutsdispositioner från det redovisade årsresultatet eftersom företagaren satt av 100 000 kr till periodiseringsfond. För ovanstående företagare skall inkomstunderlaget således baseras på det förstnämnda resultatet för att ge en rättvisande bild över företagarens inkomster.

⁵⁷ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 444 f.

⁵⁸ A.a, s. 445.

En del företag behöver inte avsluta sina räkenskaper med resultat och balansräkning. För dessa bolag gäller det ”verkliga resultatet” sådant det kan läsas ur rörelsebilagorna.⁵⁹

Eftersom bolaget och ägaren ses som samma rättssubjekt är det ägaren som beskattas för rörelsens nettointäkter. Beskattningen sker i inkomstslaget näringsverksamhet och det är resultatet efter bokslutsdispositioner och egenavgifter som beskattas. Egenavgifterna baseras på ägarens del i rörelseresultatet och får betalas av denne själv.⁶⁰

3.2.2 Förluster i näringsverksamheten

3.2.2.1 Intrång i näringsverksamhet

Intrång i näringsverksamhet avser den resultatförsämring som kan uppstå i den skadelidandes verksamhet som en följd av skadan.⁶¹ För att klassificeras som intrång i näringsverksamhet måste ett antal kriterier vara uppfyllda. Det viktigaste kriteriet är att skadan skall drabba den skadelidande själv.⁶² Därutöver skall den skadelidandes verksamhet vara yrkesmässigt bedriven och den skadades inkomst från verksamheten beskattas under inkomstslaget näringsverksamhet. Vidare måste verksamheten kännetecknas av varaktighet och självständighet samt drivas med vinstsyfte. Är inte vinstsyftet uppfyllt betraktas verksamheten som hobbyverksamhet och då kan ingen ersättning för intrång i näringsverksamhet utgå.⁶³ I den praktiska hanteringen bedöms intrång ofta som inkomstförlust.⁶⁴

I SkL:s förarbeten nämns, som exempel på en situation där intrång i näringsverksamhet kan aktualiseras, en lantbrukare som på grund av arbetsförmåga tvingas sälja sina djur till underpris eftersom han inte längre är kapabel att sköta dem.⁶⁵ Situationen är densamma för en butiksinnehavare som gör en kapitalförlust genom att avveckla rörelsen och sälja butiken till lägre pris än han skulle erhållit under andra omständigheter.⁶⁶ Skadan är emellertid inte alltid så allvarlig att företagaren måste avveckla sin rörelse. Ibland kan verksamheten drivas vidare av en vikarie under sjuktiden och sådana kostnader betraktas då som intrång i näringsverksamhet. Även försämrat resultat i en mindre rörelse räknas till intrång i näringsverksamhet.⁶⁷ Den försämring av rörelseresultatet som utgör intrång i näringsverksamhet påverkas primärt av rörelsens intäkter och

⁵⁹ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 446.

⁶⁰ A.a, s. 447.

⁶¹ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 55.

⁶² B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 166.

⁶³ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 441.

⁶⁴ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 167.

⁶⁵ Prop. 1975:12 s. 155.

⁶⁶ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 454.

⁶⁷ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 167.

kostnader. Mot denna bakgrund torde ett skadestånd avseende intrång i näringsverksamhet kunna storleksbestämmas genom en beräkning av förlorade intäkter och uppkomna kostnader i rörelsen till följd av skadan.⁶⁸

Bestämmelserna om intrång i näringsverksamhet gäller alla bolagsformer förutom aktiebolag. Ägare som arbetar i dessa bolag betraktas som anställd i bolaget och detta ses då som tredje man i förhållande till skadevållaren. Tredjemansskador ersätts som huvudregel inte enligt svensk lag.⁶⁹

3.2.2.2 Verksamheten läggs ner helt eller delvis under viss tid

En del verksamheter är beroende av företagaren till den grad att denne inte kan sätta någon annan i sitt ställe för det fall han skulle skadas. En världsberömd artist kan till exempel inte ersättas med en vikarie under en turné på samma sätt som ägaren av en liten butik kan hyra ett butiksbiträde för en tid. Förstnämnda verksamheter kan därför tvingas ligga nere under den akuta sjuktiden. Om företagaren beräknas bli återställd får det göras en bedömning huruvida det är möjligt att fortsätta verksamheten efter sjuktiden trots att den legat nere. En del verksamheter skulle aldrig överleva om de inte hölls igång hela tiden medan andra har bättre förutsättningar att återhämta sig.

När verksamheten läggs ner temporärt gäller som princip att ersättning som motsvarar rörelsens täckningsbidrag skall lämnas. Det är alltså minskningen av rörelsens beräknade verkliga resultat samt fasta kostnader som ersätts. Alla möjligheter att nedbringa skadans ekonomiska följder skall emellertid noggrant utredas. Vissa kostnader kan reduceras medan andra bortfaller helt. Täckningsbidrag utgörs av rörelsens intäkter minskade med de rörliga kostnaderna.⁷⁰

För att illustrera täckningsbidragsmodellen skall ett exempel ges:

Som oskadad:

Rörelsens intäkter	600 000
Rörelsens kostnader	300 000
Täckningsbidrag	300 000

Som skadad:

Rörelsens intäkter	400 000
Rörelsens kostnader	200 000
Täckningsbidrag	200 000

Personskadan medför täckningsbidragsförlust på 100 000 kr. Eftersom den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig ägt rum, skall denna förlust ersättas. Den skadeståndsskyldige eller

⁶⁸ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 63 f.

⁶⁹ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 167.

⁷⁰ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 452.

dess försäkringsbolag ersätter förlusten efter avdrag för sjukpenning och eventuellt andra försäkringsersättningar.⁷¹

Vid utredningen skall företagets resultat- och balansräkningar samt kostnadsspecifikationer och ibland även annat jämförelsematerial från motsvarande perioder tidigare år granskas. Försäkringsbolagen tar normalt in uppgifter för tre år innan skadetillfället. För säsongsbetonade arbeten är det extra viktigt med underlag från tidigare år. Föreligger stora variationer mellan åren beräknas ett genomsnitt för tre år tillbaka i tiden räknat från skadeåret.⁷²

Täckningsbidragsmodellen skall inte behållas under någon längre tid utan bör endast ses som en tillfällig lösning under den akuta sjuktiden, vilken beräknas vara 1- 1,5 år. Den kan således användas i avvaktan på att den skadade tillfrisknar och återgår i arbete i rörelsen eller till dess att det bedöms att han inte kommer att kunna återgå till detta arbete. I de fall sjukskrivningstiden för den skadelidande beräknas pågå under lång tid eller om prognosen att bli frisk är dålig och en allvarlig kvarstående invaliditet kan vara för handen, bör övervägas om rörelsen skall läggas ner definitivt.⁷³

Om rörelsen har legat nere under en tid kan det hända att företagaren har vissa förluster när han drar igång verksamheten igen. Anledningen till detta kan vara att det tar tid innan kunderna hittar tillbaka till verksamheten. Om företagaren vill få ersättning för dessa förluster krävs att denne styrker att resultatet har blivit sämre genom redovisning av resultat för flera år tillbaka. Kan förlusten styrkas och adekvat kausalitet anses föreligga, kan förlusterna ersättas.⁷⁴

3.2.2.3 Verksamheten drivs av vikarie

De verksamheter som kan drivas av en ersättare under företagarens akuta sjuktid gynnas ofta i förhållande till de som tvingas lägga ner verksamheten. När en vikarie sköter verksamheten undviks avbrott som kan leda till stora kundförluster. Det uppstår dock kostnader även då företagaren ersätter sig med en vikarie eftersom vikarien skall avlönas. Ersättning skall i dessa fall utgå för kostnaderna för vikariens lön, sociala avgifter och semesterersättning. Ersättningsformen avgörs av prognosen för återgång i rörelsen.⁷⁵

3.2.2.4 Avveckling av rörelsen

I de fall invaliditeten blir bestående och detta medför att de tidigare arbetsuppgifterna inte kan utföras på samma sätt som tidigare måste det utredas om det finns andra uppgifter inom företaget som den skadelidande

⁷¹ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 452.

⁷² A.a, s. 452 f.

⁷³ A.a, s. 452 f.

⁷⁴ A.a, s. 454.

⁷⁵ A.a, s. 453, J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 360 f.

kan utföra.⁷⁶ Detta är dock inte alltid möjligt och om skadan är så allvarlig att den leder till att företagaren inte kan fortsätta sitt arbete efter den akuta sjuktiden, skall inkomstförlusten kompenseras enligt differensmetoden. Utgångspunkten är härvid inkomsten före skadan som utgörs av företagets beräknade resultat före bokslutsdispositioner minskat med de förmåner som skall samordnas med skadeståndsansättningen.⁷⁷

3.3 Aktiebolag

Inkomstförlust och inkomstunderlag för ägare som arbetar i sina aktiebolag bedöms på ett annat sätt än övriga bolagsformer. Anledningen är att den ägare som arbetar i sitt aktiebolag formellt är anställd i bolaget eftersom ägaren och bolaget anses vara två skilda rättssubjekt.⁷⁸

Att företagaren och företaget är olika subjekt märks exempelvis på beskattningen som, till skillnad från övriga företagsformer, inte är gemensam utan företagaren och bolaget beskattas var för sig. Vidare är det aktiebolaget som ansvarar för lön och sociala avgifter, vilket får till följd att lönekostnaderna här belastar aktiebolagets resultat. Inkomstunderlag för företagare som är anställd i sitt aktiebolag beräknas av denna anledning med hänsyn till aktuell lön samt företagets löneutrymme. Ägaren till ett aktiebolag kan förutom månadslön dessutom ta ut hela eller en del av företagets vinst som extra lön eller tantiem. I det fall en företagare påstår att inkomstunderlaget skall bestå dels av lön men även av sådan vinst eller tantiem brukar det undersökas hur denne har gjort tidigare år.⁷⁹

Vid beräkningen av företagets löneutrymme och den aktuella lönen måste bolagets årsredovisningshandlingar och den skadelidandes självdeklARATIONER granskas. Försäkringsbolag brukar begära in deklARATIONER och årsbokslut för åtminstone tre år från skadetillfället för att kunna se om det föreligger några skillnader i den skadelidandes inkomst mellan åren.⁸⁰

När rörelsen bedrivs i aktiebolagsform är det normalt sett inte aktuellt att lämna någon ersättning i rörelsen för det fall denna läggs ner under den akuta sjuktiden eller om vikarie ersätter företagaren. Dessa kostnader anses vara tredjemansskador som inte är ersättningsgilla.⁸¹

⁷⁶ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 454.

⁷⁷ A.a, s. 454.

⁷⁸ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 360 f.

⁷⁹ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 448.

⁸⁰ A.a, s. 448.

⁸¹ A.a, s. 454.

3.4 Tredjemansskador

3.4.1 Allmänt

Personskador medför ofta att andra än den skadade lider förluster på grund av skadan. En grundläggande regel inom skadeståndsrätten är emellertid att endast de förluster som drabbar den skadelidande själv ger rätt till ersättning.⁸² Skador som drabbar tredje man, vilken därigenom lider indirekt förlust, ersätts inte. Grunden för bestämmelsen är att förluster som drabbar tredje man bedöms vara alltför opåräknliga för skadevållaren. Den skadegörande handlingen skulle kunna få oöverskådliga konsekvenser om alla tredje män skulle ha rätt till kompensation för skadorna som de åsamkats. Det kan sägas finnas en viss begränsning av ersättningsberättigade redan i kravet på att adekvat kausalitet måste föreligga mellan den skadegörande handlingen och själva skadan. Denna begränsning har dock inte ansetts vara tillräckligt effektiv utan har lett till att endast den som åsamkats den initiala skadan har rätt till skadestånd.⁸³

Tredjemansregeln är emellertid inte helt absolut utan har vissa undantag. Den som har ett ”konkret närliggande intresse” knutet till den skadade kan beviljas skadestånd.⁸⁴ Så kan vara fallet när den direkt skadelidandes prestation till en eller ett fåtal tredje män förhindras. Dessa fall är ovanliga men jag har valt att nämna dem för att illustrera det annars ganska svårtolkade undantaget. Den vanligaste skadesituationen i detta sammanhang är kabelavbrott. Här kan nämnas NJA 1966 s. 210 där en elledning skadades vid trädfällning. Elledningen användes uteslutande för att överföra el till bolagen som väckte skadeståndstalan. Eftersom ägaren av ledningen och bolagen som drabbades av elavbrottet ingick i samma koncern och bolagen hade ett bestämmande inflytande över kraftledningens handhavande, ansåg HD att bolagen hade konkreta och närliggande intressen till kraftledningen.⁸⁵

Följden av att tredjemansskador inte ersätts är exempelvis att arbetsgivare inte kan kräva ersättning av skadevållaren för de skador som drabbar verksamheten. Aktiebolag är alltså oförmögna att kräva ersättning om ägaren skadas. Det är dock inte bara i aktiebolag som bolaget kan bli utan ersättning vid skada på företagaren. Även i enkla bolag, handelsbolag och kommanditbolag kan tredjemansproblematiken aktualiseras under ersättningsposten intrång i näringsverksamhet.⁸⁶ Det finns emellertid inte några uttalanden i förarbetena till SkL som anger hur sådana skador som grundar rätt till ersättning för intrång i näringsverksamhet skall skiljas från de icke

⁸² J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 360 f.

⁸³ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 62.

⁸⁴ H. Andersson, Treparsrelationer i skadeståndsrätten, 1997, s. 20.

⁸⁵ A.a, s. 195.

⁸⁶ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 448.

ersättningsbara tredjemansskadorna. Avgörande torde vara om intrånget drabbar den skadade eller annan.⁸⁷

3.4.2 Enskild firma

Tredjemansskador uppkommer inte i förhållande till den skadelidandes enskilda firma eftersom företagaren och bolaget anses som samma rättssubjekt.⁸⁸ Skador som drabbar företagaren drabbar därmed automatiskt även företaget.

3.4.3 Enkelt bolag

Lantbruksrörelser i vilka båda makarna är förvärvsarbetande drivs ofta i formen enkelt bolag. Problem med tredjemansskador kan uppkomma i dessa rörelser om den ene maken skulle skadas. Om verksamheten till följd av skadan måste läggas ner och den andre maken därigenom förlorar sitt arbete, kan denne inte räkna med någon ersättning från skadevållaren. Maken räknas i denna situation som tredje man i förhållande till skadevållaren och förlusten är inte ersättningsbar.⁸⁹

3.4.4 Handelsbolag

Tredjemansproblematiken uppkommer inte automatiskt i förhållande till bolaget om en delägare i ett handelsbolag skulle skadas. Orsaken är att delägarna svarar för bolagets åtaganden med hela sin förmögenhet. Det anses således vara delägaren själv som direkt drabbas av skadan. I vissa situationer kan emellertid tredjemansskada uppkomma. Som sådant fall kan nämnas en företagare som blir skadad och samtidigt orsakar ekonomiska förluster för den som han driver verksamheten tillsammans med. Om skadan är allvarlig och den andra delägaren inte klarar av att driva verksamheten själv, kan de bli tvungna att lägga ner hela verksamheten. I sådana fall är kollegans inkomstbortfall inte ersättningsbar utan räknas som en tredjemansskada.⁹⁰

3.4.5 Aktiebolag

3.4.5.1 Allmänt

För det fall den skadelidande är anställd i ett aktiebolag som ägs av honom själv eller någon honom närstående kan det vara tveksamt om skadan skall anses ha drabbat företagaren personligen eller bolaget. Eftersom ett

⁸⁷ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 451.

⁸⁸ A.a, s. 442.

⁸⁹ A.a, s. 451.

⁹⁰ A.a, s. 450.

aktiebolag och dess ägare är från varandra skilda skatte- och rättssubjekt, anses vanligtvis en skada som drabbat bolaget till följd av skadan, som tredjemansskada och kan som sådan inte ersättas skadeståndsrättsligt.⁹¹ Det finns emellertid undantag där företagets nedgång i vinst har betraktats som en ersättningsbar direkt skada. I dessa fall är emellertid anställningsavtalets utformning en avgörande faktor. Problemet med tredjemansskador i aktiebolag har endast behandlats av HD vid ett fåtal tillfällen. Nedan följer en redogörelse för de två mest uppmärksammade fallen, NJA 1975 s. 275 och NJA 1975 s. 533.

3.4.5.2 Tandläkarfallet NJA 1975 s. 275

F arbetade som tandläkare i ett aktiebolag. F var den ende anställde i bolaget vars samtliga aktier ägdes av F:s hustru. F råkade ut för en trafikolycka och blev till följd av denna arbetsförmögen under en viss tid. Eftersom patientarvoden inte influerades under sjukdomstiden yrkade F ersättning för förlorad arbetsförtjänst. F hade enligt sitt anställningsavtal rätt att, som vederlag för sina tjänster åt bolaget, erhålla bolagets årliga rörelseöverskott. Han yrkade att förlusten skulle ses som en skada som drabbat honom direkt och inte såsom en tredjemansskada. HD menade att beloppet i sin helhet hade kunnat, och enligt anställningsavtalet skolat, tillgodoföras F om beloppet i sin helhet influerades till bolaget. Inkomstbortfallet hade således inte medfört förlust för bolaget eller minskning av dess vinst utan direkt lett till en motsvarande minskning av F:s inkomster från bolaget. Dessa inkomster måste, oavsett om de betecknas som lön, tantiem eller annat, anses utgöra arbetsinkomster. HD ansåg att F till följd av olycksfallet gick miste om arbetsförtjänst med yrkat belopp och tillerkände F ersättningen.

3.4.5.3 Optikerfallet NJA 1975 s. 533

J drev optikerrörelse i form av ett aktiebolag där han var ensam verksam och ägde samtliga aktier själv. En vinterdag halkade J på en isig trottoar och bröt fotledens båda anklar. Det ansågs vara försummelse från väghållarens sida att inte sanda eller salta trottoaren. J yrkade ersättning för bolagets kostnader sedan han tvingats anställa en vikarie under den tid han var arbetsförmögen. J hävdade att de extrautgifter som bolaget fick genom att anställa en vikarie gjorde att bolagets ekonomi försämrades och att varulagerreserven fick minskas starkt. J kunde således inte öka sitt löneuttag det aktuella året vilket han tidigare planerat. Eftersom den ort där J drev sin rörelse var liten, hävdade J att det skulle medföra ett bestående kundbortfall att lägga ner verksamheten under de tre och en halv månad som han var sjuk. Han ansåg det således nödvändigt att anställa en vikarie. HD menade i detta fall att vikariekostnaderna endast drabbat bolaget. Det ansågs inte visat att J på grund av åtagande eller eljest hade att bestrida dessa kostnader och J bedömdes därför inte ha någon självständig rätt till skadestånd härför. Bolaget å sin sida ansågs inte vara part i målet och ansågs oavsett

⁹¹ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 361.

ägarförhållandena vara ett särskilt rättssubjekt som inte kunde ha rätt till ersättning för kostnaderna för vikarie under J:s sjukdomstid.

3.4.5.4 Kommentarer till rättsfallen

De redovisade rättsfallen kan sägas ge viss vägledning avseende tredjemansproblematiken i aktiebolag. Huvudprincipen som kan utläsas är att skadan måste drabba företagaren direkt som privatperson för att ersättning för kostnader eller förluster i bolaget skall kunna utgå.

Det måste alltså kunna bevisas att företagaren verkligen drabbats av någon förlust personligen. F drabbades personligen eftersom varje minskning i vinsten ledde till minskning av dennes totala lön under året. F fick ersättning för denna förlust. J drabbades också av personlig förlust eftersom han inte kunde öka sitt löneuttag det aktuella året på det sätt som han planerat att göra. Skillnaden tycks vara att det i F:s anställningsbevis fanns nedtecknat att han fick ut vinsten som tantiem. Om J på liknande vis kunnat bevisa att han skulle ha ökat sin lön under året hade kanske han också kunnat kräva ersättning för nedgången i vinst. HD anslöt sig inte till J:s uppfattning att merutgiften av att anställa en vikarie minskade bolagets värde och att den därmed ledde till en motsvarande förmögenhetsminskning hos J. J ansågs endast indirekt drabbad av förmögenhetsminskningen.

Såvitt jag känner till har HD inte avgjort några fler fall med ovanstående innehåll och det skulle därför lätt kunna dras stora slutsatser från de två rättsfallen. Enligt Hellner skall man dock vara försiktig med att dra allt för långtgående slutsatser. Han menar att de båda rättsfallen utgör ett svagt stöd för generaliseringar trots att de är allmänt citerade.⁹²

3.5 Ersättning från andra än skadevållaren

3.5.1 Samordning

En skadelidande som har rätt till ersättning för inkomstförlust enligt SkL 5 kap. 1 § kan vanligen få ersättning även från annat håll än från skadevållaren. Det kan vara förmåner från socialförsäkringen, förmåner ur en av företaget bekostad försäkring eller förmåner från försäkringar som den skadelidande tecknat privat. En del av dessa förmåner skall enligt SkL 5 kap. 3 § samordnas med skadeståndet, vilket innebär att de avräknas på skadeståndet så att den skadelidande inte överkompenseras för sin skada.⁹³ Samordning får endast ske om skadeståndet och den andra förmånen avser samma tidsperiod och helt eller delvis har samma ändamål.⁹⁴

⁹² J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 361 f.

⁹³ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 246 ff.

⁹⁴ A.a, s. 257.

Vid samordning av förmåner är situationen sådan att den som svarar för förmånen inträder i den skadelidandes ställe och får därmed en rätt att kräva tillbaka detta belopp från den skadeståndsskyldige.⁹⁵ Staten saknar möjlighet till regress för sådana ersättningar som är utgivna enligt allmän försäkring, AFL⁹⁶ 20 kap. 7 §.

Grundprincipen är att socialförsäkringsförmåner och anställningsförmåner skall samordnas med skadeståndet om de avser samma förlust. Enligt AFL 20 kap. 7 § är den som har rätt till ersättning enligt AFL inte hindrad att göra gällande anspråk på skadestånd utöver denna ersättning. De förmåner från den allmänna försäkringen som skall avräknas är sjukpenning, sjukersättning, aktivitetsbidrag, familjepension samt barnpension. Ålderspension skall inte samordnas då denna inte har någon anknytning till skadan. Från arbetsskadeförsäkringen skall arbetsskadelivränta avräknas. Vidare skall pension eller annan periodisk ersättning samt sjuklön som antingen betalas av arbetsgivaren eller utges på grund av en försäkring som är en anställningsförmån avräknas. Det avgörande är förmånens syfte.⁹⁷

När den skadelidande driver verksamheten i form av enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag eller kommanditbolag finns det ingen arbetsgivare som betalar ut sjuklön. Systemet är uppbyggt så att det istället för sjuklön utgår sjukpenning från Försäkringskassan. Den som driver verksamheten i form av aktiebolag får däremot ta ut sjuklön från företaget.⁹⁸ Kostnaderna för sjuklön kan bli ganska höga och av denna anledning har personskadekommittén i SOU 2002:1 föreslagit att en arbetsgivare, som betalar sjuklön till en anställd under sjukperioden, skall ha rätt till ersättning för denna utgift. Kommittén har hänvisat till de små företagen och det orättvisa i att det är arbetsgivaren som slutligen får svara för förlust som orsakats av någon annan. Tanken är att arbetsgivaren skall få en självständig rätt till skadestånd baserat på den personskada som tillfogats den anställde.⁹⁹

3.5.2 Kumulering

Alla förmåner är inte av formen att de skall samordnas. En del förmåner kan istället kumuleras med skadeståndet, det vill säga uppbäras tillsammans så att den skadelidande får samma sak ersatt från mer än ett håll. Om den skadelidande har tecknat egna försäkringar privat kan det anses att detta bör komma honom tillgodo vid skadeståndsbedömningen.¹⁰⁰

Till de ersättningar som får kumuleras med skadeståndet hör alla former av ersättning från livförsäkring förutom sådan pension från försäkring som är

⁹⁵ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 249.

⁹⁶ Lag (1962:381) om allmän försäkring.

⁹⁷ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006 s 249 f.

⁹⁸ http://www.fk.se/privatpers/foretagare/om_sjuk/.

⁹⁹ SOU 2002:1 s. 172 f.

¹⁰⁰ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 248 f.

anställningsförmån. Vidare kan nämnas alla former av ersättning ur olycksfalls- eller sjukförsäkring som inte avser de verkliga kostnaderna och inte är en anställningsförmån samt ersättning från överfallsskydd i hemförsäkringen som utformats som summaförsäkring och ersättningen inte utgår i förhållande till den verkliga skadan.¹⁰¹

3.6 Ersättningsmodeller: livränta och engångsbelopp

När storleken för inkomstförlusten väl har fastställts skall det beslutas i vilken form ersättningen skall utgå. Ersättning för framtida inkomstförlust kan enligt SkL 5 kap. 4 § utgå som livränta eller som engångsbelopp. Ersättningsformerna kan även kombineras så att en del av ersättningen utgår som engångsbelopp och en del som livränta. Med livränta avses ersättning i form av periodiska belopp som utbetalas under kortare eller längre tid. Engångsbelopp innebär att skadeståndet fastställs som ett enda kapitalbelopp.¹⁰²

Skadeståndskommitténs ambition vid 1975 års lagstiftning var att engångsbelopp skulle användas i större utsträckning än vad som tidigare varit fallet. Kommittén ansåg att engångsbelopp många gånger kunde vara mer fördelaktigt för den skadelidande än livränta.¹⁰³ Engångsbelopp ger den skadelidande en större frihet att utnyttja skadeståndet genom att investera kapitalet på lämpligt sätt, exempelvis i sin näringsverksamhet eller bostad. Det har även den fördelen att administrationen av skadeståndet minskar eftersom livränta förutsätter att pengar finns disponibla under en tid framöver. Skadeståndskommitténs förslag var därmed att engångsbelopp bör väljas om inte försörjningsbehovet är framträdande.¹⁰⁴

Skadeståndslagen är en dispositiv lag vilket gör det möjligt för parterna att själv avtala om skadeståndets form. För det fall parterna inte kan komma överens får en avvägning av deras intressen göras. Huvudregeln är därvid att livränta skall utgå om ersättningen är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning. Engångsbelopp bör väljas om skadorna enbart beräknas orsaka mindre inkomstförlust i framtiden eller om ersättningen inte har någon betydelse för den skadelidandes försörjning. Engångsbelopp kan emellertid väljas även om skadorna beräknas uppgå till betydande belopp. I dessa fall måste dock andra inkomster eller förmåner vid sidan av skadeståndet ge den skadelidande tillräckliga medel för sin försörjning.¹⁰⁵

Livränta och engångsbelopp kan även kombineras. Detta kan vara att föredra när den skadelidande vill använda en del av beloppet för utbildning,

¹⁰¹ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 256 f.

¹⁰² Prop. 1975:12 s. 167.

¹⁰³ SOU 1973:51 s. 186.

¹⁰⁴ A.a, s. 179 ff.

¹⁰⁵ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 265 f.

ombyggnation av sin bostad eller arbetsplats men samtidigt vill trygga den framtida inkomsten.¹⁰⁶

Livränta bör betalas månadsvis i efterskott för att så långt som möjligt likställas med inkomst. Vid ett litet belopp kan särskild överenskommelse träffas med den skadade om betalning i annan ordning. För ”vanliga anställda” kalkyleras utbetalningar fram till en pensionsålder på 65 år. Egna företagare antas arbeta ytterligare ett par år, vanligen fram tills dess att företagaren är 70 år.¹⁰⁷

En redan fastställd livränta kan bytas, helt eller delvis, mot engångsbelopp om det finns skäl därtill. Ett sådant skäl kan vara att den skadelidande själv kan öka sin förvärvsförmåga genom att investera i utbildning, näringsverksamhet eller fordon som ger honom en ökad rörelsefrihet men det kan även vara orsaker på den skadeståndsskyldiges sida som föranleder ett byte. Då förhållandena har ändrats sedan den ursprungliga prövningen krävs inte lika starka skäl för byte. Byte kan tillåtas att ske vid upprepade tillfällen men får aldrig ske om försörjningsbehovet skulle äventyras.¹⁰⁸

Engångsbelopp bestäms genom att en tänkt periodisk ersättning kapitaliseras. För att räkna ut det totala inkomstbortfallet diskonterat till dagsvärdet, används en kapitaliseringstabell. Detta kapitaliserade värde kan sedan utbetalas som engångsbelopp eller omvandlas till en årlig livränta.¹⁰⁹

3.7 Sammanfattning

De företagare som drabbas av skada lider förluster i form av utebliven lön. Vanligtvis lider även deras verksamhet förluster. Sådan förlust kallas intrång i näringsverksamhet och kan ersättas i alla företagsformer förutom aktiebolag eftersom aktiebolaget räknas som tredje man i förhållande till skadevållaren.

Företagets ekonomi måste utredas för att klargöra inkomstunderlaget från vilket inkomstförlusten räknas. För enskild firma, enkla bolag, handelsbolag samt kommanditbolag används resultatet efter finansiella intäkter och kostnader som underlag. Ersättning skall utges för intrång i näringsverksamhet i de fall den skadelidande lägger ner sin verksamhet tillfälligt, anställer en vikarie, drabbas av nedgång i resultatet eller tvingas lägga ner sin verksamhet permanent. Aktiebolag bedöms på annat sätt eftersom ägaren anses vara anställd i bolaget. Aktiebolag räknas som tredje man i förhållande till skadevållaren. Vid bedömningen av inkomstförlusten får här ses till företagarens lön vid skadetillfället samt till företagets löneutrymme.

¹⁰⁶ SOU 1973:51 s. 186 f.

¹⁰⁷ CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 149.

¹⁰⁸ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 268.

¹⁰⁹ CM. Roos, Ersättning och ersättningssystem, 1990, s. 149.

Hänsyn kan även tas till de aktieägare som brukar plocka ut en del av vinsten som extra lön eller tantiem om han har gjort så tidigare år.

Tredjemansskador ersätts som regel inte enligt svensk rätt. Tredjemansskador kan uppstå i alla företagsformer förutom enskild firma.

Skadeståndersättningen skall samordnas med övriga förmåner så att den skadelidande ej blir överkompenserad. Vissa förmåner, till exempel ersättning från privata försäkringar, får emellertid kumuleras med skadeståndet.

Ersättning kan utgå i form av livränta eller engångsbelopp. Livränta bör väljas om ersättningen utgör en betydande del av den skadelidandes försörjning.

4 Skyldigheter för den skadelidande

4.1 Begränsning av skadan

Det anses vara en allmän princip vid skadeståndsberäkning att den skadelidande är skyldig att begränsa skadan. Om denne inte gör vad han kan för att begränsa skadan, kan skadeståndet reduceras och den skadelidande får då själv bära ansvaret för vad som borde ha kunnat undvikas. Den skadelidande är emellertid inte skyldig att till varje pris begränsa omfattningen av skadan men måste göra vad som rimligen kan begäras i detta avseende. Skadebegränsningsplikten kan därmed sägas vara relativ.¹¹⁰ Att det inte ställs så höga krav på aktiva åtgärder framgår av NJA 1991 s. 662. I det aktuella fallet hade den skadelidande försökt skaffa sig ett lämpligt arbete. Han hade emellertid uppvisat en påfallande oförmåga att planera och genomföra sitt arbetssökande på ett rationellt sätt vilket fick till följd att han kommit att uppbära en väsentligt lägre inkomst än vad han kunnat få om han agerat annorlunda. HD ansåg emellertid med hänsyn till den skadelidandes unga ålder att agerandet inte borde få negativa konsekvenser vid skadeståndsberäkningen.

I skyldigheten att begränsa sin skada ligger även en skyldighet att inte förvärra densamma. För det fall den skadelidande företar en aktiv handling som kan resultera i onödiga kostnader, omfattas dessa ej av skadevållarens ansvar.¹¹¹

I vissa fall kan plikten att begränsa sina kostnader vara mer problematisk än i andra fall. Egna företagare har vanligen mycket svårare att begränsa kostnader än vad en anställd har. Som exempel kan nämnas lantbrukare med nybyggda ladugårdar med utrustning som är för verksamheten modern och anpassad där lån tagits för investeringen. Deras finansiering av räntor och amorteringar har tidigare skett genom inkomsterna som djurhållningen inbringat men denna inkomstkälla upphör efter skadetillfället om lantbrukaren tvingas göra sig av med sina djur för att han inte klarar av att sköta dem längre. Det är emellertid inte lika lätt att göra sig av med en ladugård som med en ko varför lantbrukaren även i fortsättningen drabbas av kostnader. Lagstiftaren har inte tagit ställning till frågan hur dessa framtida kapitalkostnader skall hanteras då en skadelidandes arbetsförmåga har blivit permanent reducerad.¹¹²

¹¹⁰ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 70.

¹¹¹ A.a, s. 70.

¹¹² M. Tullberg, Intrång i näringsverksamhet, 2002, s. 227 ff.

4.2 Rehabilitering

Genom 1975 års lagstiftning slås fast att den skadelidande är skyldig att underkasta sig rehabilitering om det kan antas att denna kommer att begränsa den framtida inkomstförlusten.¹¹³ Rehabiliteringsskyldigheten hör samman med den ekonomiska invaliditetsbedömningen vilket innebär att invaliditetsersättningen vanligen fastställs först när det är klart vilken rehabilitering som kan uppnås. Denna får även inflytande på valet mellan ersättningsformerna kapital och livränta.¹¹⁴

Rehabilitering kan vara medicinsk, social, psykologisk eller arbetslivsinriktad. SKL tar endast sikte på den arbetslivsinriktade. Med rehabilitering avses därmed omskolning inom tidigare yrke eller till ett nytt, arbetsträning eller andra icke medicinska åtgärder av förberedande eller direkt natur som syftar att få den skadelidande i arbete igen.¹¹⁵ Åtgärderna måste framstå som rimliga och skäligen med hänsyn till den skadelidandes förutsättningar. Det är då främst hans ålder, tidigare sysselsättning, bostadsförhållanden och medicinska status efter skadan som beaktas. Om den skadelidande vägrar rehabilitering skall följden bli att den inkomstförlust som hade kunnat undvikas inte alls eller bara till någon del ersätts. Den skadelidandes egna krav på åtgärder bör beaktas, särskilt när skadan är omfattande. Önskemålen får dock prövas med hänsyn till övriga förhållanden. Inkomstbortfall under pågående rehabilitering bör ersättas fullt ut oberoende av invaliditetens omfattning.¹¹⁶

Kostnaderna för rehabilitering faller i stor utsträckning på arbetsgivare och socialförsäkring. Enligt AFL 22 kap. 3 § har arbetsgivaren ett förstahandsansvar att klarlägga rehabiliteringsbehov och vidta behövliga åtgärder. Det är dock Försäkringskassan som ansvarar för andra försäkrade än arbetstagare enligt 22 kap. 5 §.¹¹⁷ Trots att en ägare som arbetar i sitt aktiebolag räknas som anställd är det Försäkringskassan som ansvarar för dennes rehabilitering.¹¹⁸ När en företagare varit sjuk under minst fyra veckor skall Försäkringskassan sålunda göra en rehabiliteringsutredning tillsammans med företagaren. Bedöms företagaren ha behov av arbetslivsinriktad rehabilitering för att kunna återgå i arbete, skall det diskuteras fram en rehabiliteringsplan. Företagaren kan erhålla rehabiliteringsersättning under den tid som de arbetslivsinriktade åtgärderna pågår.¹¹⁹

¹¹³ Prop. 1975:12 s. 155.

¹¹⁴ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 383 f.

¹¹⁵ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 183.

¹¹⁶ Prop. 1975:12 s. 155.

¹¹⁷ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 183 f.

¹¹⁸ Uppgift efter telefonsamtal med Försäkringskassans kundtjänst för arbetsgivare.

¹¹⁹ Försäkringskassan, Egen företagare. Information om socialförsäkringen till dig som är egen företagare, 2007, s. 3.

4.3 Omskolning

Om den skadelidande beräknas kunna återgå i arbete efter att ha omskolats, kan denne vanligtvis få ersättning för studier under ett års tid. Omskolning kan avse studier eller praktiskt inriktade kurser och/eller arbeten. Enligt lagstiftningen bör emellertid en önskan från den skadelidande att utbilda sig till ett helt nytt yrke med högre inkomstnivå än det tidigare yrket avvisas. Orsaken är att skadeståndsrätten har som syfte att gottgöra den beräknade förlusten, inte att medverka till ersättningsmöjligheter därutöver. Ersättning brukar dock lämnas med ett belopp som motsvarar kostnaden för ett års omskolning. För det fall som den skadelidande själv skaffar en utbildning med högre inkomstnivå än han kunnat uppnå i oskadat skick bör skadeståndet ändå omfatta inkomstförlust under förfluten tid, då skadan lett till minskade inkomster.¹²⁰

Det händer dock i praktiken att försäkringsbolag lämnar ersättning för kostnader under hela utbildningstiden. Så kan vara fallet om den skadelidande bedöms klara av en viss högskoleutbildning och därefter få ett arbete som ger en högre inkomst än den han skulle haft som oskadad. Försäkringsbolaget kan sägas tjäna på att betala utbildningen eftersom de inte behöver betala någon livränta i framtiden.¹²¹

Omskolning till ett nytt yrke leder inte alltid till högre inkomster. Den situationen kan uppstå att den skadelidande efter omskolning blir arbetslös i det nya yrket. I dessa fall kan det vara problematiskt att räkna ut inkomstförlusten. HD behandlade detta problem i NJA 1998 s. 375. Det gällde här frågan om differensmetoden skulle användas i ett omskolningsfall. Den skadelidande var utbildad byggnadsnickare och hade arbetat som detta i många år när han råkade ut för en trafikolycka. Skadan gjorde att han inte längre kunde fortsätta inom yrket utan omskolades till byggnadsingenjör. Efter en tid blev han emellertid arbetslös. HD fastslog att ersättning skulle lämnas med skillnaden mellan lönen som byggnadsnickare och den a-kassa som denne hade rätt till. Utgången i målet kan sägas befästa principen om rätten till full ersättning och ger ekonomisk trygghet för skadelidanden. Utan denna rätt till ersättning i det nya yrket kan det vara svårt att motivera en skadad person till omskolning.

4.4 Sammanfattning

Den skadelidande har en skyldighet att begränsa skadan. I detta begrepp ligger även en skyldighet att inte förvärra skadan. Den skadelidande kan själv få bära de kostnader som han kunnat begränsa. Rättspraxis uppställer emellertid inte höga krav på aktiva åtgärder från skadelidandes sida. I de fall rehabilitering anses kunna förbättra utsikterna på arbetsmarknaden anses

¹²⁰ H. Lech, Skadeersättning för personskada, 1973, s. 150.

¹²¹ M. Svendenius, Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget? 2005, s. 276.

den skadelidande ha en skyldighet att underkasta sig denna. De åtgärder som skall vidtas måste dock framstå som rimliga i förhållande till den aktuella situationen. Arbetsgivaren har normalt ansvaret för rehabilitering men för egna företagare, dock ej ägare i aktieföretag, ligger ansvaret istället hos Försäkringskassan. Försäkringskassa skall tillsammans med företagaren göra en rehabiliteringsutredning som kan resultera i rehabiliteringsplan. Ersättning kan utgå under tiden för rehabilitering. Den skadelidande kan ibland vara tvungen att utbilda sig till ett nytt yrke för att kunna arbeta efter skadan. Ersättning utgår normalt för ett års studier.

5 Omprövning

5.1 Väsentlig förändring av förhållande

Enligt SkL 5 kap. 5 § kan skadestånd för inkomstförlust omprövas om de förhållanden som legat till grund för bestämmandet av ersättningen har ändrats väsentligt. Skadeståndet skall som ovan redogjorts för, försätta den skadelidande i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig inträffat. Eftersom förhållandena kring den skadelidande kan förändras efter skadeståndets fastställande kan principen inte alltid upprätthållas fullt ut. Detta har lett till en möjlighet att ompröva skadeståndet.

En förutsättning för att omprövning skall få ske är att de förhållande som låg till grund för ersättningen har ändrats i väsentlig grad och att förändringen är bestående. Omprövningen får inte grundas på sådana omständigheter som var kända eller kunde förutses vid tiden för den första prövningen. Ändrade förhållande kan avse såväl den skadelidandes medicinska status som ändringar i arbetsmarknadsförhållandena. Vid den ursprungliga prövningen bör tas hänsyn till eventuella löneökningar inom den skadelidandes yrke men alla omständigheter som kan förändras går inte att förutse. Av denna anledning är det vanligt att förse ersättningen med en viss säkerhetsmarginal. Förändringar som ryms inom denna marginal grundar inte rätt till omprövning. Andra förändringar som inte grundar rätt till omprövning är allmänna standardhöjningar i samhället.

För att förändringen skall anses vara väsentlig, måste skillnaden mellan beräknad och faktisk ersättning vara så avsevärd att det skulle framstå som uppenbart obilligt om förnyad prövning inte ägde rum.¹²² HD har i NJA 2004 s. 279 ansett väsentlighetskravet vara uppfyllt när differensen mellan lönen och ersättningen som uppgår till cirka 12 procent.

5.2 Omprövning av livränta respektive engångsbelopp

Omprövning kan begäras av den skadelidande såväl som av skadevållaren och både ersättning i form av livränta och engångsbelopp kan bli föremål för omprövning.

Möjligheten att ompröva en livränta skall framför allt användas för att korrigera en livränta som blivit för låg. Denna kan då justeras uppåt för att bättre spegla inkomstförlusten. En omprövning kan emellertid även ske i sänkande riktning, dock endast i mera sällsynta fall. En sådan situation kan uppstå om den skadelidande tillerkänts en hög livränta eftersom han

¹²² SOU 1973:51 s. 163.

bedömts som helt arbetsförmögen, men senare visar sig kunna utföra arbete i betydande omfattning. Att omprövning ägt rum en gång hindrar inte en ny omprövning om förhållandena återigen ändras väsentligt.¹²³

När engångsbelopp väljs som ersättningsform bör förhållandena i framtiden vara säkra. Engångsbelopp väljs ofta för att skadestandsfrågan skall bli slutligt reglerad i ett sammanhang och det föreligger av denna anledning sällan behov av att ompröva engångsbelopp. Personskadekommittén vid 1975 års lagstiftning ansåg att det saknades anledning att medge rätt till omprövning vid engångsbelopp. Förslaget mötte emellertid kritik av remissinstanserna som ansåg det kunna leda till obilliga resultat om oväntade förändringar inträffar. I propositionen föreslogs således en rätt till omprövning med motiveringen att det ansågs kunna te sig stötande om livränta men inte engångsbelopp kunde vara föremål för omprövning. Valet av ersättningsform bör inte vara avgörande för en rätt till omprövning.¹²⁴ Resultatet blev att omprövning av engångsbelopp får ske. Engångsbeloppet får dock endast justeras i höjande riktning eftersom den skadelidande aldrig skall riskera betala tillbaka ett belopp som kanske redan är förbrukat.¹²⁵

För att en ändring i ersättningen skall vara möjlig måste alla omständigheter som anges i 5 kap. 1 § uppmärksammas. Det är således viktigt att det föreligger kausalitet mellan skadan och den omständighet som åberopas till stöd för att förvärvsförmågan förändrats.

5.3 Sammanfattning

När de förhållanden som legat till grund för bestämmandet av skadeståndet har förändrats, kan den skadelidande eller skadevållaren kräva att ersättningen omprövas. Förändringen skall vara väsentlig och bestående och får inte kunna ha förutsetts vid den ursprungliga prövningen. Livränta kan ändras både i höjande och sänkande riktning medan engångsbelopp endast kan justeras uppåt.

¹²³ Prop. 1975:12 s. 171 f.

¹²⁴ A.a, s. 118.

¹²⁵ A.a, s. 119.

6 Granskning av skadefall

6.1 Jerker Andreasson, ”Jerkers Måleri AB”

I detta kapitel skall jag granska ett skadefall som jag kommit i kontakt med genom mitt arbete på advokatfirman Jan-Anders Hybelius.

Omständigheterna i fallet är följande:

Jerker Andreasson råkade ut för en trafikolycka under september 2004. Vid tiden för olyckan drev Jerker en målerifirma i form av ett aktiebolag. Aktiebolaget startades av Jerker år 2000. Då hade han varit anställd som målare under cirka 13 år. Trafikolyckan har lett till svåra smärtor bland annat i nacken och medfört arbetsförmåga eftersom smärtan hindrar Jerker i hans arbetsutövning.

I anslutning till olyckan var Jerker sjukskriven på heltid under två månader. Efter de två månaderna ansåg han sig vara tillräckligt bra för att kunna gå tillbaka till sitt arbete. Smärtorna var dock för stora för heltidsarbete vilket ledde till att Jerker sjukskrevs på halvtid från och med april 2005. Jerker är fortsatt sjukskriven på halvtid eftersom han fortfarande lider av smärta i nacken samt domningar i båda armarna. Han tappar ofta saker och har svårt att hålla balansen vilket gör det besvärligt att klara av arbetet som målare. Som målare måste han utföra vissa arbetsuppgifter med armarna uppsträckta ett längre tag och detta är mycket problematiskt för Jerker.

Jerker, som vid tiden för olyckan var 45 år, har fått sin medicinska invaliditetsgrad fastställd till 10 %. Han är emellertid inte kapabel att arbeta mer än halvtid och har krävt ersättning av försäkringsbolaget för sin inkomstförlust. Försäkringsbolaget anser, i likhet med Jerker, att det föreligger en halv skadebetingad arbetsförmåga och att han skall ersättas för sin inkomstförlust. Ersättningen skall motsvara heltidslön som målare med samordning av lön på halvtid samt övriga faktiska inkomster.

Inkomstförlusten för skadeperioden år 2004 då Jerker var heltids sjukskriven (2 månader) beräknas enligt följande:

Inkomst skadan förutan 46 882

Faktiska inkomster:

Sjuklön	14 868
Sjukpenning	<u>24 654</u>
Summa	39 522

Sjuklön och sjukpenning är samordningsförmåner som skall avräknas. Inkomstförlusten är således 7 360 kr för 2004.

Vid olyckstillfället var Jerkers årsinkomst 309 000 kr. Om skadan inte hade inträffat beräknas inkomsten ha varit 358 000 kr år 2005.

Jerkers faktiska inkomster under 2005:

Jerkers Måleri	235 465
Annan inkomst	600
Försäkringskassan	<u>71 301</u>
Summa	307 366

Inkomstförlusten för 2005 anses således vara 50 634 kr.

Inkomstförlusten för 2006 är ännu inte fastställd men beräknas vara högre än 2005 eftersom Jerker under 2006 var sjukskriven på halvtid under hela året.

Jerker har fått ersättning för sin minskade lön enligt ovanstående beräkningar och beräknas få detta även i fortsättningen. Trots ersättningen är Jerkers förluster på grund av skadan stora. De största förlusterna finns i hans företag. Eftersom företaget drivs i form av aktiebolag och aktiebolaget räknas som tredje man i förhållande till skadevällaren, lämnas ingen ersättning för de förluster som drabbar detta. Jag har studerat bolagets årsredovisning för att bilda mig en uppfattning om hur skadan drabbat företaget.

	2005	2003/04
Nettoomsättning	2 330 316	5 473 147 kr
Resultat efter finansiella poster	-348 745	357 860 kr
Soliditet (%)	48	51
Avkastning på eget kapital (%)	-145	66
Årets resultat	-182 634	182 240

Resultatet i bolaget har förändrats med 364 874 kr och har vänts från ett positivt till ett negativt resultat. Minskningen i omsättning beror enligt Jerker uteslutande på arbetsförmågan.

Jerker har delvis ändrat sina arbetsuppgifter och på detta sätt försökt att upprätthålla sitt heltidsarbete. Han har, trots att han aldrig varit riktigt besvärsfri, gått tillbaka till sitt arbete och hoppats att han genom de förändrade arbetsuppgifterna skulle kunna fortsätta arbeta heltid. Han har fått olika former av behandlingar och sjukgymnastik men besvären har dessvärre visat sig vara bestående.

6.2 Kommentarer

Jerkers fall kan tydligt visa på omfattningen av förluster som ägare till aktiebolag kan drabbas av. För minskningen i lön från bolaget får Jerker ersättning från försäkringsbolaget men de förlorade intäkterna i aktiebolaget

kan aldrig ersättas eftersom de anses som tredjemansskada i förhållande till skadevållaren. Det framgår klart ur årsredovisningen att resultatet i aktiebolaget har minskat med drygt 360 000 kr mellan verksamhetsåren 2004 och 2005. Eftersom Jerker fortfarande har svårt att arbeta som målare kommer resultatet i bolaget sannolikt inte att förbättras avsevärt inom den närmaste tiden. Målerifirman kan inte utföra lika många arbeten som de skulle ha kunnat göra skadan förutan, vilket leder till minskade intäkter i företaget och i förlängningen till försämrat resultat.

Jerker pressar sig ofta eftersom han så gärna vill klara av att arbeta mer än han egentligen kan. Personligen har jag full förståelse för frustrationen av att inte kunna arbeta obehindrat och utveckla sitt företag så som var tanken när det startades. Ett företag är ofta ett livsverk och det måste vara tragiskt för företagaren att se hur ett positivt resultat vänds till ett negativt när allt som denne byggt upp rasa samman. Om Jerkers företag hade drivits som en enskild firma istället för ett aktiebolag hade full ersättning utgått. Då hade han dels fått ersättning för lönen som minskat men även för förlusterna i företaget.

7 Analys

7.1 Inledning

I detta avslutande kapitel kommer jag att sammanfatta, analysera, diskutera och ifrågasätta de regler som redogjorts för ovan. Jag kommer även att presentera mina egna idéer och tankar om hur ersättningsystem för egna företagare skulle kunna vara uppbyggda.

Genomgående i arbetet med uppsatsen har frustrationen över det knappa utbudet av material varit stor. Det är svårt att under den begränsade tid som ges för detta arbete, utreda ett ämne som inte är så väl dokumenterat. Det finns nästan ingenting i den erkända doktrinen som är vägledande för hanteringen av inkomstförlust för skadedrabbade egna företagare. Merparten av den information som gäller specifikt för företagare återfinns i boken från IFU. Detta material går dock inte helt att förlita sig på eftersom det endast är ett utbildningsmaterial som inte är bindande ens för försäkringsbranschen. Jag anser att det är skrämmande att det inte finns klarare riktlinjer för företagare i och med att fler och fler väljer att driva egen verksamhet. Det borde vara av största vikt att informera de som startar egna företag vilka konsekvenserna kan bli om de råkar ut för en skada. En företagare kan ju skadas av andra oavsett hur försiktig han själv är.

7.2 SkL – en lag utan detaljer

Med dagens regelverk har alla som drabbas av en personskada som uppsåtligen eller av vårdslöshet orsakats av någon annan genom dennes handling eller passivitet rätt att kräva ersättning för skadan.¹²⁶ Ersättning kan utgå bland annat för den inkomstförlust den skadade lider om det föreligger en skadebetingad arbetsförmåga.¹²⁷ Beräkningen av och storleken på inkomstförlusten skiljer sig åt beroende på om den skadelidande vid tiden för skadefallet driver egen verksamhet eller är anställd hos en större arbetsgivare. För det fall den skadelidande driver egen verksamhet har det betydelse vilken företagsform som denna bedrivs i.

Några klara riktlinjer för hur ersättning för inkomstförlust skall beräknas går inte att utläsa ur lagtexten. Detta är kanske i och för sig inte så konstigt med tanke på att SkL överlag saknar detaljer och mindre noggrant redogör för vilka principer som aktualiseras när någon tillfogar annan skada. För att tolka SkL får lagtexten således kompletteras och tolkas genom dess förarbeten samt genom praxis och doktrin.

¹²⁶ SkL 2 kap. 1 §.

¹²⁷ SkL 5 kap. 1 §.

Inte ens begreppet personskada förklaras i lagtexten. Avsaknaden av definition verkar, enligt en del professorer inom ämnet, inte vara något stort problem eftersom termen är utredd inom förarbeten, praxis och doktrin.¹²⁸ Personligen anser jag dock att en definition i lagtexten vore på sin plats eftersom SkL läses och försöks tolkas av fler yrkesgrupper än jurister. Det är kanske inte alltid självklart för dessa att söka efter definitioner i andra källor än lagtexten. Det är inte heller helt självklart vad som skall anses som personskada. Visserligen är det ganska uppenbart att fysisk och psykisk skada är att anse som personskada, men det är kanske inte lika uppenbart att en psykisk skada måste vara medicinskt påvisbar för att anses som personskada. En definition hade därför enligt min mening kunnat underlättat förståelsen och förhindra eventuella missförstånd.

Att tolka personskada genom förarbeten är egentligen inga problem eftersom i dessa anges vad som är personskada. Det är värre att försöka utläsa vad som skall gälla för inkomstförlust för egna företagare. Visserligen föreskrivs i lagtexten att intrång i näringsverksamhet skall likställas med inkomstförlust men det förklaras inte vad som skall klassificeras som sådant intrång. Det finns en tydlig skillnad i förhållande till de andra reglerna i SkL som är grundligt utredda i förarbeten, praxis och doktrin eftersom företagare knappt behandlas i någon av dessa källor. Avsevärt mycket mer har skrivits om övriga grupper som kan drabbas av inkomstförlust. En anledning till att så lite utrymme givits åt företagare i förarbetena skulle kunna vara att dessa skrevs under 70 talet. Vid denna tidpunkt fanns det inte lika många egna företagare som det gör idag. Kanske ansågs det därför vara mindre viktigt att klargöra reglerna för dessa. Jag anser dock att det, åtminstone i förarbetena, borde ha angivits att intrång i näringsverksamhet inte gäller företagare som driver sin verksamhet i form av aktiebolag eftersom dessa förluster inte anses drabba den skadelidande personligen.

7.3 Ersättning för hela förlusten

En målsättning vid fastställande av inkomstförlusten är att ersättningen skall motsvara hela den förlust som den skadelidande drabbats av under tiden från skadan fram till prövningstillfället samt den förlust han kommer att lida i framtiden.¹²⁹ Det torde dock vara näst intill omöjligt att enbart ersätta förlusten och varken mer eller mindre. Orsaken är att det aldrig med säkerhet är möjligt att uppskatta hur stor inkomst den skadelidande skulle ha haft om han inte blivit skadad eller storleken på den inkomst som han kommer få i framtiden. Många faktorer som är svåra att förutse kan påverka inkomstförhållandena. Om skadan aldrig ägt rum hade företagaren kanske utvecklat sitt företag, fått det börsintroducerat och efter några år sålt det med hög vinst. Situationen skulle kunna vara den motsatta så att företaget gått i konkurs eller lagts ner av andra orsaker. Vidare hade kanske den skadelidande valt att utbilda sig till ett helt nytt yrke med annan lönenivå

¹²⁸ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 141 f.

¹²⁹ J. Hellner, M. Radetzki, Skadeståndsrätt, 2006, s. 355.

eller gå ner i arbetstid till att arbeta deltid. Det går som sagt aldrig att vara säker på hur framtiden hade sett ut för den skadelidande skadan förutan och av denna anledning går det aldrig att vara helt säker på att företagaren försätts i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig ägt rum. Det kan således sägas att bedömningen av inkomstförlusten handlar om mer eller mindre kvalificerade gissningar och det är mycket svårare att uppskatta en framtida inkomstförlust för egna företagare än för skadelidande som varit anställda i många år.

Eftersom den verkliga inkomstförlusten skall ersättas, skall i bedömningen även tas hänsyn till eventuella befordringar och löneökningar som den skadelidande förväntades få. Det kan vara svårt för den skadelidande att bevisa att han som oskadad skulle ha uppnått högre inkomst än vad han hade vid skadetillfället. Enligt trafikskadenämnden behöver den skadelidande visserligen inte ställa utom allt rimligt tvivel att han skulle uppnå en viss inkomst utan det räcker att den skadelidande visar ”med tillräcklig grad av sannolikhet” att det är på det sätt han påstår.¹³⁰ Jag ställer mig emellertid frågande till vad ”tillräcklig grad av sannolikhet” innebär. Det är inte fråga om någon övervägande sannolikhet utan endast en tillräcklig grad. Vad som är tillräckligt torde vara subjektivt och godtyckligt och skulle därför kunna variera från fall till fall. Det som för en person kan anses vara tillräckligt kan vara otillräckligt för en annan.

Allra svårast att bestämma inkomstförlusten torde det vara för dem som precis startat upp företag. Någon information om beräkning av inkomstförlusten för dessa har jag inte kunnat finna under min utredning. Som exempel på denna kategori kan nämnas dem som precis avslutat sin utbildning och startat upp verksamhet inom denna. Dessa personer saknar tidigare inkomst på vilken beräkningen av inkomstförlusten kan baseras. Det kan sägas vara nästintill omöjligt att veta hur det hade gått för dessa företagare om de fått fortsätta sin verksamhet oskadade. I fall som dessa kommer sannolikt den framtida inkomstförlusten att baseras på den lön som företagaren förväntades uppnå som oskadad. Beträffande metoden för att räkna ut sådan inkomst verkar ovisshet råda. Marie Svendenius skriver i sin artikel¹³¹ att beräkningen skall utgå från en medellön hos en jämgammal person som är sysselsatt inom samma yrke som den skadelidande. Jämförelsematerial kan även hämtas från fackliga organisationer och för det fall materialet är uppdelat på män respektive kvinnor, skall hänsyn tas till den skadelidandes kön. Eftersom vi på advokatfirman har en klient vars försäkringsbolag vill fastställa inkomstförlusten med hjälp av medianlönen, ställde jag mig frågande till vilken metod som egentligen är ”rätt”. Efter mailkontakt med Marie Svendenius blev jag upplyst om att ingen av metoderna är mer eller mindre rätt. Tydligt är det upp till försäkringsbolaget om de vill använda medellön eller medianlön som jämförelselön. Vid en snabb granskning av lönestatistiken kan det konstateras att medellönen är högre än medianlönen. Å ena sidan kan jag

¹³⁰ M. Svendenius, Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget? 2005, s. 271 f.

¹³¹ Ibid.

hålla med försäkringsbolaget att medellönen förändras om någon har extremt hög lön. Å andra sidan förändras även medianlönen om det är flera som har extremt hög lön. Om statistiken baseras på många löntagare kan kanske medianlönen accepteras som jämförelselön men annars kan den vara missvisande. Juseks statistik visar tydligt att medellönen är högre än medianlönen och jag skall ge ytterligare ett exempel för att åskådliggöra att medel- och medianlön kan vara på olika stora belopp om statistiken baseras på allt för få personer. En undersökning av lönenivån genomförs på 21 personer varav tio personer har lön mellan 30 000-32 000 kr, tio personer mellan 20 000-21 000 kr och en 23 000 kr. Medianlönen blir 23 000 kr. Medellönen för samma personer skulle hamna runt 26 000 kr. Detta innebär således att den person som skadas och har ett försäkringsbolag som beräknar inkomstförlusten enligt medellönen får högre ersättning än den med ett försäkringsbolag som använder medianlönen.

Vidare kan man ställa sig frågan om det bör göras någon skillnad mellan könen vid fastställandet av ersättningen. Svendenius anser det inte vara några problem med att försäkringsbolag kan beakta lönestatistik som är uppdelad på män och kvinnor.¹³² Generellt tjänar män mer än kvinnor vilket innebär att en kvinna får lägre ersättning om statistik fördelat på kön finns att tillgå. Jag tycker lite synd om den kvinna vars skada regleras av ett företag som tillämpar principen om medianlön samt skiljer mellan kvinnors och mäns lön. Visserligen skall ersättningen spegla den inkomst som den skadade kvinnan skulle ha haft skadan förutan men denna princip skulle kunna sägas befästa de löneskillnader som finns mellan kvinnor och män. Den kvinna som innan skadan arbetar på en jämställd arbetsplats och har samma lön som sina manliga kollegor kan efter skadan erhålla lägre ersättning på grund av att kvinnor i allmänhet inte har lika hög lön som män. Det är inte försäkringsbolagens sak att utjämna skillnader i lön mellan könen men de borde i alla fall inte bekräfta dessa skillnader.

Det kan vara lite mindre problematiskt att bestämma storleken på inkomstförlusten för dem som redan etablerat sig på arbetsmarknaden. För egna företagare, dock inte aktiebolagsägare, är det rörelsens resultat efter finansiella poster som utgör inkomstunderlaget.¹³³ Det har således ingen betydelse hur stor lön dessa brukar ta ut varje månad eftersom det ses till verksamhetens resultat. För aktiebolagsägare är situationen en annan. Dessa får redovisa dels hur stor lön de tagit ut från företaget under de senaste tre åren och dels företagets löneutrymme.¹³⁴ Aktiebolagsägare kan således få sin inkomstförlust bestämd till en mycket låg nivå om de inte tagit ut så hög lön de senaste åren. Om ägaren kan försörja sig utan att ta ut full lön kan det ibland vara bättre både för företaget och för företagaren att låta pengarna stå kvar i detta. Kapitalet kan sedan användas till investeringar som i sin tur ger företagaren väsentligt högre lön. Det skulle kunna få stora konsekvenser för en aktiebolagsägare om denne skadas under en period då han inte tog ut så

¹³² M. Svendenius, Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget? 2005, s. 273.

¹³³ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 444 f.

¹³⁴ A.a, s. 448.

stor lön från företaget. Av denna anledning beaktas företagarens lön under de senaste tre åren före skadetillfället.

Det är alltid svårt att avgöra hur stor inkomst den skadelidande skulle ha haft som oskadad. Om den skadelidande tidigare arbetat tillsammans med andra kan dessas löner användas som jämförelse för vad den skadelidande skulle kunna ha tjänat.¹³⁵ Jag ser dock stora brister med denna metod och anser den vara en av de sämre att applicera på egna företagare. Orsaken är att det torde vara ovanligt att alla gamla arbetskamrater går åt samma håll och har lika stor lön efter ett antal år. Frågan är vem av de gamla arbetskamraterna som skall användas som riktmärke. Skall det antas att den skadelidande varit på samma nivå som den som har högsta eller lägsta lönen? Det är mycket svårt att bevisa någon av situationerna.

7.4 Förluster i verksamheten

I stort sett alla verksamheter vars ledare drabbas av skada, lider förluster på ett eller annat sätt. Det kan vara arbeten som inte kan utföras och därför får överlåtas till annan, varor som inte blir sålda eller varor som inte kan produceras. Aktiebolag kan inte få någon ersättning för dessa förluster eftersom bolaget är ett från ägaren helt skilt rättssubjekt.¹³⁶ Övriga företagsformer har dock rätt att kräva ersättning för sådana intrång i näringsverksamheten.¹³⁷

Ersättning kan utgå för resultatförsämring och kostnader som drabbar verksamheten under företagarens akuta sjuktid, såsom kostnader för vikarie. Ersättning kan även utgå för det fall den skadelidande tvingas sälja sin verksamhet till underpris.¹³⁸ Den skadade kan här i princip hållas ekonomiskt skadelös. I en enskild firma räknas företaget och företagaren som samma rättssubjekt vilket innebär att skada på bolaget är att anse som skada på företagaren. All skada är således ersättningsbar och tredjemansskador kan inte uppstå i förhållande till företaget. I handelsbolag kan däremot tredjemansskador uppkomma eftersom det finns flera delägare. Om handelsbolaget tvingas avveckla verksamheten och den andra delägaren därigenom lider skada räknas denna skada som tredjemansskada.¹³⁹ En del skador som skulle kunna leda till tredjemansskador ersätts dock eftersom alla delägare i handelsbolag svarar med hela sin förmögenhet. Alla kostnader och förluster som uppstår i verksamheten anses vara direkt hänförliga till den skadelidande. Ersättning för kostnader för vikarie kommer tveklöst den andra delägaren tillgodo men räknas ändå som ersättning direkt till den skadelidande. Det skulle kunna uttryckas som att

¹³⁵ M. Svendenius, Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget? 2005, s. 273.

¹³⁶ J. Hellner, S. Johansson, Skadeståndsrätt, 2000, s. 364 f.

¹³⁷ SkL 5 kap 1 § 3 st.

¹³⁸ Prop. 1975:12 s. 155.

¹³⁹ IFU, Ersättning vid personskada, 2006, s. 450.

det blir en skada för tredje man som ersätts eftersom det även är en direkt skada för den skadelidande.

Den uppmärksamme läsaren noterade säkerligen att uppgifter om kommanditbolag saknades under avsnittet om tredjemansskador. Orsaken är att jag inte kunnat finna något material angående konsekvenserna för bolaget för det fall att en delägare skadas. Jag har sökt i litteraturen och kontaktat bolagsrättsliga experter men inte kunnat utreda frågan. Jag måste därför konstatera att rättsläget inom detta område är oklart. Det skulle emellertid kunna vara enligt följande: Om det är en kommanditdelägare som skadas är kostnader för exempelvis vikarie ersättningsbara upp till det belopp som denne svarar för. Kostnader som därutöver drabbar de andra är att anse som tredjemansskada. För det fall den skadelidande är komplementär torde samma regler gälla som för handelsbolag.

Aktiebolag är den företagsform som är vanligast förekommande i diskussionerna om tredjemansskada eftersom alla förluster som inte drabbar företagaren direkt ses som tredjemansskada. Anledningen att dessa skador inte ersätts är att det måste finnas en borte gräns för skadevållarens ersättningsskyldighet. Visserligen finns en gräns i och med kravet på adekvat kausalitet men det har ansetts nödvändigt med ytterligare en gräns. Om inte gränsen att skadan måste drabba ett och samma subjekt hade funnits, hade skadevållaren och dess försäkringsbolag kunnat vara skyldiga att ersätta gigantiska summor till en obestämbart krets av såväl fysiska som juridiska personer. Principen kan dock leda till att det uppstår stora kostnader och stora förluster i ett aktiebolag vars ägare drabbas av en skada. Som exempel på hur mycket förluster ett aktiebolag kan lida hänvisas till Jerker Andreassons måleri där företaget fått mycket stora förluster på grund av Jerkers skada. Resultatet i verksamheten har gått från en vinst på 182 240 kr till en förlust på 182 634 kr och det finns ingen möjlighet att få ersättning för denna förlust.

Tydligt har aktiebolag ansetts vara bättre bärare av de kostnader och förluster som drabbar bolaget bättre än vad skadevållaren är. Det kan emellertid ifrågasättas vad det är som gör ett enmansaktiebolag till bättre bärare av kostnaderna än en enskild firma. Visserligen är ägaren aldrig personligen ansvarig för företagets skulder och eftersom det finns en begränsning av skyldigheterna för företagaren kan det te sig naturligt att det även finns en begränsning av rättigheterna. Principen att ägare inte skall få sina kostnader i företaget ersatta slogs fast i NJA 1975 s. 533, det så kallade optikerfallet. I detta fall fick den skadade optikern inte någon ersättning för den vikarie han anställde under sin akuta sjuktid. Att ett aktiebolags minskade vinst kan bli ersatt kan utläsas ur NJA 1975 s. 275, tandläkarfallet. Tredjemansproblematiken kringgås i detta fall genom bestämmelser i den skadelidandes anställningsavtal. Eftersom denne enligt anställningsavtalet hade rätt att få ut all vinst, ansågs han direkt drabbad av skadan. Även optikern drabbades av minskning i vinst men eftersom det inte fanns något avtal som berättigade honom till vinsten direkt, fick han inte ersättning. Det kan tyckas anmärkningsvärt att ersättning för vikarie inte ersätts när

minskning av vinst som beror på att verksamheten har legat nere ersätts fullt ut, men det hänger samman med anställningsavtalets utformning. Man kan undra vad som hänt om tandläkaren anställt en vikarie istället för att lägga ner verksamheten. Kostnaden för vikarien hade då varit en icke ersättningsbar kostnad för företaget. Vinsten hade antagligen minskat även med vikarie på grund av högre personalkostnader men antagligen hade minskningen i vinst inte blivit lika stor som den blev i det aktuella fallet. Företagaren kan således sägas vinna på att lägga ner sin verksamhet istället för att hålla igång den. Eftersom företagaren har en skyldighet att begränsa sin skada kan hans agerande diskuteras. Kanske ansågs förlusterna i detta fall alltför små¹⁴⁰ för att det skulle löna sig att anställa en vikarie eller också fanns ingen lämplig vikarie att tillgå.

7.5 Begränsning av kostnader

Frågan är emellertid hur långtgående skyldighet företagaren har att begränsa kostnaderna. Det är ju en allmän princip att den skadelidande skall begränsa sin skada och att skadeståndet kan reduceras om denne inte gör vad han kan.¹⁴¹ En intressant fråga är vad som händer med de kostnader som den skadelidande inte kan göra sig av med. Jag återkommer här till exemplet med lantbrukaren som köpt ny anläggning till sin gård och för investeringen tagit stora lån som var tänkta att finansieras genom intäkterna från djurhållningen. När denna inkomstkälla reduceras eller försvinner i och med skadan kan stora kostnader uppstå. Lagstiftaren har inte tagit ställning till hur framtida kapitalkostnader skall hanteras om en skadelidandes arbetsförmåga reduceras permanent. Kostnaderna för utrustningen fortsätter i lika stor grad som innan skadan och det enda sättet att begränsa kostnaderna är att sälja gården. Det är dock inte så lätt att sälja en gård och det kanske inte går att sälja eller hyra ut enbart den del av gården som kostnaderna härrör ifrån. Gårdar och lantbruk går i arv på annat sätt än andra näringsverksamheter vilket gör det extra problematiskt att göra sig av med gården. Skadebegränsningsplikten sägs vara relativ och den skadelidande är endast skyldig att göra vad som rimligen kan begäras av denne. Det kan ifrågasättas huruvida det är realistiskt att en lantbrukare skall sälja en gård som gått i arv i många generationer när denne inte kan betala räntor och amorteringar. Anses han inte skyldig att sälja kan detta leda till stor ersättningsskyldighet för skadevållaren eftersom denne då tvingas betala för utrustningen. Det är onekligen skillnad på omfattningen av skadevållarens ersättningsskyldighet om den skadelidande är en lantbrukare med en helt ny anläggning eller en person som varit anställd inom kommunen de senaste 20 åren och räknade med att vara fortsatt anställd där.

Det är inte alltid som en skada leder till bestående men och ofta blir den skadelidande bättre med hjälp av rehabilitering. Den skadade är av denna anledning skyldig att underkasta sig rehabilitering om det kan anses

¹⁴⁰ Förlusten uppgick till 20 969 kr och 29 öre.

¹⁴¹ M. Radetzki, Praktisk skadeståndsbedömning, 2005, s. 70.

förbättra hans arbetsförmåga. Åtgärderna som vidtas skall framstå som rimliga med hänsyn till den skadelidandes förutsättningar. Egna företagare skall tillsammans med Försäkringskassan lägga upp en rehabiliteringsplan. Om inte Försäkringskassan haft en skyldighet att hjälpa till med denna rehabilitering kan jag föreställa mig att många företagare inte avsatt tid till rehabilitering vilket skulle kunna leda till att de inte återställs lika bra, vilket i sin tur leder till större inkomstförluster i framtiden.

Ibland finns det dock ingen möjlighet för den skadelidande att återgå till sitt gamla yrke. Denne måste skaffa sig ett nytt yrke och har därvid rätt till ersättning för omskolning. En önskan att skaffa en utbildning med högre inkomstnivå än det gamla yrket skall enligt lagförarbetena avvisas eftersom skadeståndet skall ha en reparativ effekt och inte leda till att den skadelidande tjänar på sin skada.¹⁴² Jag finner det anmärkningsvärt att lagstiftaren ställer sig avvisande till omskolning i nytt yrke med högre lön. För det fall en högre lön är möjlig uppstår en situation som alla vinner på. Den skadade får ett mer välbetalt arbete och skadevällaren och hans försäkringsbolag behöver inte betala någon livränta. Den företagare som skadar sig och samlar kraft till att omskola sig till ett yrke bör motiveras att välja ett yrke i samma lönenivå eller nivån över i de fall detta är möjligt med tanke på den medicinska invaliditeten. Dessa bör få belöning för att de är kreativa och motiverade. Jag anser vidare det vara en självklarhet att den som utbildar sig till ett yrke med lägre lön och får ersättning upp till den gamla lönen skall ha rätt till ersättning upp till den gamla lönenivån om denne blir arbetslös i det nya yrket. Det nya yrket kan ju sägas vara ett andrahandsval och det är ett yrke som den skadelidande mer eller mindre tvingats ta eftersom han inte klarar av sitt tidigare yrke.

7.6 Ersättningsform

När en skadelidande inte har möjlighet att gå tillbaka till det gamla yrket utan omskolar sig till ett yrke som efterhand kan ge mer i lön än det gamla, torde det vara bra att ha önskat ersättning i form av engångsbelopp eftersom det har betydelse för ersättningens storlek i vilken form denna utgår. Har ersättningsformen bestämts till livränta, kan denna sänkas vid en omprövning om den skadelidande tjänar mer än han förväntades göra vid fastställandet. Ett engångsbelopp går däremot inte att kräva tillbaka av den skadelidande. Den skadelidande bör således vara strategisk vid valet av ersättningsform genom att välja engångsbelopp samt ersättning för ett års utbildning. Med detta alternativ kan den skadelidande få både ersättning och högre lön. Möjligen är det just denna situation som skall förhindras genom att inte tillåta ombildning till yrke med högre lön. Utbildningar brukar dock omfatta mer än ett års studier och då räcker kanske inte engångsbeloppet till mer än försörjning under utbildningsåren.

¹⁴² H. Lech, Skadeersättning för personskada, 1973, s. 150.

Vilken ersättningsform som väljs är emellertid beroende av den skadelidandes ekonomi vid tiden för skadan. Endast i de fall som den skadelidande anses ha goda förutsättningar att klara sin ekonomi utan livränta, kan engångsbelopp väljas. Detta skulle på sätt och vis kunna avgöra vilka som har möjlighet att utbilda sig till ett mer högvärdigt yrke om det leder till att endast de med god ekonomi får möjlighet till omskolning.

Den skadelidande har ofta rätt till ersättning från andra än skadevällaren. En del av förmånerna skall samordnas med skadeståndet medan andra får kumuleras med detta. Samordningen är nödvändig för att inte överkompensation skall ske eftersom andra än den skadelidande själv ansvarar för dessa olika former av försäkringar. Det rör sig bland annat om socialförsäkring och av arbetsgivare tecknad försäkring. Avgörande för om en förmån skall samordnas eller inte är förmånens syfte. Sjuklön är en av de ersättningar som skall samordnas med skadeståndet.¹⁴³ Under den första perioden av skadetiden betalar Försäkringskassan sjuklön för alla företagare utom för aktiebolagsägare. Eftersom aktiebolagsägare anses som anställda skall sjuklön utgå från arbetsgivaren. Jag anser att personskadekommitténs förslag¹⁴⁴ som anger att företag som får betala ut sjuklön till de anställda under en period har rätt till ersättning för detta är ett bra förslag. Genom att betala sjuklön till ägaren drabbas företaget direkt av skadan och det blir således företaget som slutligen får svara för en förlust som orsakats av någon annan. Arbetsgivaren skulle genom förslaget få en självständig rätt till ersättning. Detta vore speciellt bra i enmansaktiebolag eftersom det annars är företagaren själv som får stå för dels vikariekostnaderna och dels sin egen sjuklön under de två första veckorna trots att det är någon annan som tillfogat honom skadan.

En del förmåner får uppbäras tillsammans med skadeståndet.¹⁴⁵ Enligt min mening är det bra att de försäkringar som den skadelidande tecknar privat inte skall samordnas eftersom det måste löna sig att betala dyra försäkringspremier. För det fall även dessa försäkringar skulle samordnats med skadeståndet anser jag att den skadelidande borde haft en möjlighet att välja varifrån ersättning skall utgå. Den egna försäkringen är kanske mer förmånlig än skadevällarens. För det fall det inte finns någon möjlighet att välja är risken att det blir försäkringsbranschens regler som styr ersättningen.

7.7 De lege ferenda

Enligt min mening är nuvarande system för ersättning till egna företagare inte optimalt. Den största bristen ligger däri att klara regler för beräkning av inkomstförlust saknas. Trots att Sverige är ett land med många egna

¹⁴³ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 249 f.

¹⁴⁴ SOU 2002:1 s. 172 f.

¹⁴⁵ B. Bengtsson, E. Strömbäck, Skadeståndslagen, 2006, s. 248 f.

företagare anses det tydligen inte vara av någon större vikt att klargöra de regler som aktualiseras när företagare råkar ut för en personskada. Varken i SkL:s förarbeten eller i skadeståndsrättslig doktrin återfinns vägledande utredningar.

Avsaknaden av konkreta regler riskerar leda till att skadefallen ser olika ut beroende på vilket försäkringsbolag och vilken handläggare på försäkringsbolaget som reglerar skadan. Det kan även leda till att skaderegleringen drar ut på tiden då tvister om inkomstförlustens storlek lätt kan uppstå. Det finns vidare en risk att ersättningen blir godtycklig eftersom det i princip är omöjligt att säga hur det hade gått för företaget och hur stor lön företagaren hade kunnat få om skadan aldrig inträffat. Speciellt svårt är det för nystartade verksamheter. Detta moment kommer alltid att vara osäkert eftersom det inte går att förutse vad som skulle ha kunnat hända i framtiden. Med klara metoder kan bedömningen av inkomsten dock bli mer rättvis. Jag tänker här bland annat på reglerna om median- och medellön där jag anser att det bör slås fast vilken av dessa skall tillämpas. Personligen anser jag att medellönen speglar lönesituationen på bäst sätt trots att den ibland kan påverkas av enstaka extremvärden. Därutöver bör ersättningen vara könsneutral för att inte leda till att lönemässigt jämställda arbetsplatser blir ojämsställda.

Vidare skulle jag kunna tänka mig att enmansaktiebolag ges rätt till ersättning för vikarie under en kortare period av den akuta skadetiden eftersom förlusterna för dessa blir stora. Genom att företaget hålls igång minskar risken för framtida kundbortfall och företagaren kan förhoppningsvis driva vidare företaget utan alltför stora förluster. Ett alternativ till detta är att aktiebolaget får ersättning för den sjuklön som det betalar till sin ägare i enlighet med förslaget i SOU 2002:1. På detta sätt behöver i alla fall inte aktiebolaget betala två personer under de första 14 dagarna.

Oavsett om det blir några förändringar i skaderegleringen behövs ordentliga riktlinjer för klarhetens skull.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)
Prop 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

SOU 1973:51 Skadestånd vid personskada
SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada
SOU 2002:1 Samordning och regress. Ersättning vid personskada

Litteratur

Andersson, Håkan, 1997. *Trepartsrelationer i skadeståndsrätten*. Uppsala

Bengtsson, Bertil – Strömbäck, Erland. 2006. *Skadeståndslagen*, Andra upplagan. Stockholm

Hellner, Jan – Radetzki, Marcus. 2006. *Skadeståndsrätt*. Sjunde upplagan. Stockholm

IFU, Engvall, Frida (red), 2005. *Ersättning vid personskada*. Lund

Lech, Halvar, 1973. *Skadeersättning för personskada*. Stockholm

Peczenik, Alexander, 1995, *Juridikens teori och metod*, Stockholm

Radetzki, Marcus, 2005. *Praktisk skadeståndsbedömning*. Lund

Roos, Carl Martin, 1990. *Ersättningsrätt och ersättningssystem*. Stockholm

Övriga källor

Försäkringskassan, *Egen företagare. Information om socialförsäkringen till dig som är egen företagare*, <http://www.fk.se/pdf-broschyr/faktablad/egenforetagare.pdf>, 2007-03-21

Försäkringskassan, *Sjuk. Information till dig som är sjuk och inte kan arbeta*, <http://www.fk.se/pdf-broschyr/sjuk.pdf>, 2007-03-21

Försäkringskassan, telefonsamtal med kundtjänst, 2007-03-21

http://www.jusek.se/upload/PDF/lonestatistik/lonestatistik_jurister_2006_jusek.pdf, 2007-04-05

<http://www.nutek.se/sb/d/211/a/646>, 2007-03-07

Svendenius, Marie, *Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget?*, NFT 3/2005

Tullberg, Mats, *Intrång i näringsverksamhet*, NFT 3/2002

Rättsfallsförteckning

NJA 1951 s. 86

NJA 1966 s. 210

NJA 1975 s. 275

NJA 1975 s. 533

NJA 1991 s. 662

NJA 1998 s. 375

NJA 2004 s. 279